

Socioekonomické a humanitní studie

Studies of Socio-Economics and Humanities 2/2014 Volume 4

EDITORIAL

PAVEL MERTLÍK .....

ODBORNÉ STATĚ / EXPERT ARTICLES

ALEXANDER ČEMEZ .....

Stredná Európa a jej priestorové vymedzenie /
Central Europe and its territorial delimitation

RÓBERT JÁGER .....

Právna úprava tzv. propopulačných opatrení v právnom poriadku Slovenskej republiky vojnového obdobia /
Legislation of so called pro-population policy instruments in the law of wartime Slovak Republic

ADRIÁNA PALAJOVÁ .....

Zakladateľské dokumenty obchodných spoločností /
Founding documents of companies

ALŽBETA KUCHARČÍKOVÁ, JOZEF KLUČKA .....

Vplyv priamych zahraničných investícií na ekonomickú výkonnosť žilinského kraja /
Foreign direct investment and their impact on economic performance of Žilina region

PETR MAKOVSKÝ .....

Neoklasická teória kapitálu a jej vybrané alternatívy /
Neoclassic capital theory and its selected alternatives

RECENZE / REVIEW

RÓBERT JÁGER .....

Recenzia na dielo: MOSNÝ, P. a kol. Právnohistorická realita sociálnej doktríny 20.storočia. Krakov, 2013,
ISBN 978-83-7490-587-9. 288 s.

EDITORIAL

Pavel Mertlík

Milí čtenáři,

Bankovní institut vysoká škola (BIVŠ) oslavil v letošním roce 15. výročí zahájení akademické činnosti. Počátkem roku 1998 získal jako první soukromá vzdělávací instituce v České republice státní souhlas působit jako vysoká škola a v říjnu téhož roku zahájil vysokoškolskou výuku. Od r. 2002 působí BIVŠ rovněž v Slovenské republice. Sídlem slovenské organizační složky BIVŠ je Banská Bystrica. V r. 2006 opustili brány naší slovenské organizační složky první absolventi bakalářského studia, v r. 2008 pak první absolventi navazujícího magisterského studia. Celkem až do současnosti studium na Slovensku úspěšně absolvovalo 5707 studentů, z toho 3940 bakalářů a 1767 inženýrů.

Nedílnou součástí akademické činnosti BIVŠ je vědecká a výzkumná činnost, a to samozřejmě platí i pro naši slovenskou organizační složku. Odrazem této skutečnosti je i toto číslo vědeckého časopisu BIVŠ, v němž převažují příspěvky slovenských autorů.

Rada vlády České republiky pro výzkum, vývoj a inovace (RVVI) zařadila na podzim letošního roku vědecký časopis BIVŠ Socioekonomické a humanitní studie (SEHS) do Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik (tzv. „pozitivní seznam“). Odborné stati publikované v našem časopise jsou tak od nynějška uznatelnými výstupy výzkumné činnosti.

Zařazení časopisu SEHS mezi oficiálně uznávané recenzované odborné časopisy je velkým úspěchem BIVŠ. Zároveň je ovšem závazkem do budoucna – o to důležitější musí být důraz na kvalitu publikovaných odborných statí a transparentnost recenzního řízení. Vydavatel, editoři a redakční rada SEHS jsou si tohoto závazku plně vědomi a odhodláni mu dostát.

Dear readers,

The Banking Institute – College of Banking (BIVŠ) has this year been celebrating the 15th anniversary of the launch of its academic activities. At the start of 1998, BIVŠ became the first private educational institution in the Czech Republic to receive the higher educational institution license; in October that year it began the tuition of its first students. Since 2002 BIVŠ has also been active in Slovakia, where it is headquartered in the city of Banská Bystrica. The first graduates of our Bachelor programme passed through the doors of the Slovak branch of BIVŠ in 2006, followed by the first Master's programme graduates in 2008. Some 5,707 students – 3,940 Bachelors and 1,767 Master's – have graduated from the Slovak BIVŠ to date.

Research is an integral part of BIVŠ's academic activities, and this certainly also holds for its Slovak branch. This is reflected in the current issue of the scientific journal of BIVŠ, in which contributions by Slovak authors prevail.

In autumn the Council of the Government of the Czech Republic for Research, Development, and Innovation (RVVI) added Studies of Socio-Economics and Humanities (SEHS), the scientific journal of BIVŠ, to its official list of recognized reviewed periodicals (the so-called "positive list"). The articles published in SEHS are hence recognized as research output by the Czech authorities. The inclusion of SEHS among officially recognized reviewed scientific journals is a major success for BIVŠ. At the same time it is a commitment to the future – the emphasis on the quality of published articles and the transparency of the review process will now have to be all the more thorough. The publisher, editors and the Scientific Editorial Board of SEHS are fully aware of this commitment and are determined to meet it.

doc. Ing. Pavel Mertlík, CSc.

šéfredaktor / Editor in Chief

Rektor, Bankovní institut vysoká škola

Rector, Banking Institute – College of Banking

STREDNÁ EURÓPA A JEJ PRIESTOROVÉ VYMEZENIE

CENTRAL EUROPE AND ITS LOCALIZATION

Alexander Čemez

ABSTRAKT

Vedecká stať charakterizuje strednú Európu. Je rozdelená na tri kapitoly. V prvej kapitole sa zaoberáme geopolitickým a geografickým umiestnením strednej Európy. V druhej kapitole charakterizujeme strednú Európu z kultúrneho a etnologického pohľadu a v tretej kapitole sa venujeme vzťahmi medzi stredoeurópskymi štátmi.

Kľúčové slová:

stredná Európa, geografické a geopolitické umiestnenie, kultúrna a etnologická charakteristika, vzťahy medzi stredoeurópskymi štátmi.

ABSTRACT

This research paper deals with the issue of Central Europe and is focused on its territorial delimitation. It is divided into three parts. In the first, we deal with the geopolitical and geographical delimitation of Central Europe. In the second, we characterize Central Europe from the cultural and ethnological points of view, and in the final one we analyze relations between the states in the Central Europe.

Key words:

Central Europe; geographical and geopolitical delimitation; cultural and ethnological characterization; relations between states in Central Europe.

JEL classification: Z000

ÚVOD

Pojem stredná Európa je do značnej miery vágny, teda nie je možné podať jeho univerzálne vymedzenie, ani určenie štátov, ktoré je možné do strednej Európy zaradiť, pričom rôzni autori uvádzajú rôzne okruhy strednej Európy, ktoré je možné klasifikovať od najužšieho až pod najširšie, čo potvrdzuje aj **Rastislav Tóth**, keď rozdeľuje strednú Európu na vnútrozemské jadrové krajiny a okrajové prímorské krajiny. (Tóth, 2001)

Ak chceme poznať skutočné dôvody určitého pôvodu definície strednej Európy, musíme vychádzať z týchto skutočností: (Lukáč, 2005)

- vlastný pôvod autora, jeho životný osud, životné momenty vplyvajúce na jeho osobnosť,
- historickú epochu, v ktorej formuloval svoju definíciu,
- súveké definície, na ktoré reagoval alebo ho ovplyvnili,
- politický cieľ vymedziť alebo definovať pojem stredná Európa.

Stredo európsky problém pozostáva z dvoch tém. Jednak tu ide o diskusiu týkajúcu sa pojmu stredná Európa (*Mittleuropa*, *Ostmittleuropa*, *Zwischeneuropa*, *Zentraleuropa*), ktorý súvisí s otázkou Nemecka a jeho úlohou v tomto priestore. Druhou témou je debata o strednej Európe, ktorá vyvstala v 80. rokoch a tá mala dva prepojené prvky. Hodnotový aspekt definoval **Milan Kundera**, keď vyslovil tvrdenie, že stredná Európa predstavuje spoločný hodnotový priestor a **György Konrád**, ktorý vyzdvihoval duchovný rozmer strednej Európy. Druhým bol geopolitický, ktorého cieľom bolo vyčleniť strednú Európu z vplyvového poľa Sovietskeho zväzu, pričom **M. Kundera** s **M. Šimečkom** viedli spor o to, či Sovietsky zväz a dnes Rusko vylúčiť z Európy alebo ho včleniť. (Zajac, 1998)

Priestor strednej Európy z dlhohodej historickej perspektívy pulzuje a odvíja sa od troch procesov: (Zajac, 1998)

1. Tvorba štátnych celkov, ktoré je možné stotožniť s tvorbou národných štátov od 19. storočia dodnes,
2. Pokus o mocenské rozširovanie alebo rozpínanie jadier týchto útvarov do stredo európskeho priestoru, čo viedlo k dynastickým sporom a na určitý čas trvajúcej hegemonii Přemyslovcov, Jagelovcov, Luxemburgovcov až po presadenie sa Habsburgovcov,
3. Mocenské presahovanie jednotlivých stredo európskych dynastií do celoeurópskeho priestoru, čo sa najviac týka Rímskej ríše národa nemeckého, Nemecka, Rakúskeho cisárstva, Francúzska, Osmanejskej ríše, Španielska, Ruska, Talianska a Balkánu.

1. GEOGRAFICKÉ A GEOPOLITICKÉ VYMEDZENIE STREDNEJ EURÓPY

Geopolitiku chápeme ako teóriu, ktorá sa zaoberá zákonitosťami vplyvu zemského povrchu na politiku štátov a zákonitosť pohybu a sily v priestore, pričom vychádza z dvoch teoreticko-metodologických prístupov, ktorými sú geografický determinizmus a sociálny darwinizmus. Geografický determinizmus vysvetľuje vývoj a stav jednotlivých spoločností a štátov zo zvláštností geografického prostredia, v ktorom sa nachádzajú. Sociálny darwinizmus vysvetľuje správanie za použitia pojmov prevzatých z biológie, hlavne Darwinovo pojetie boja o život a prírodného výberu apod. (Krejčí, 2007) Strednú Európu považujeme v kontexte geopolitickej terminológie za tzv. geopolitické ohnisko, tzn. oblasť štátov, ktorých význam je odvodený od ich citlivého umiestnenia. (Krejčí, 2007)

Už **Ch. L. de Secondat Montesquieu** tvrdil, že prírodné podmienky majú vplyv na štáty a mentalitu národov. (Montesquieu, 1989) Každá komunita je umiestnená v určitom klimatickom a geografickom kontexte, na ktorý sa adaptuje. Výsledok tejto adaptácie sa premietne do genetického fondu každého jedinca a predstavuje pre neho akési genetické *a priori*. Je možné predpokladať, že tieto danosti sa premietnu aj do kultúry, ktorou je táto komunita tvorená, ktorá je tak predmetom jej sociálnej dedičnosti. Príslušníkom komunity sa jednotlivec nestáva faktom zrodu, ale v procese socializácie. (Bombík, 1995)

Aj **Koloman Ivanička** upozorňuje na kľúčové vlastnosti vzťahov územia s človekom a s tým súvisiace samoregulačné mechanizmy. (Ivanička, 1997) V skutočnosti neexistencia prirodzených hraníc strednej Európy spôsobuje jej podliehanie rôznym tlakom. Zo západnej strany sú to germánske tlaky a z východnej zas ruské tlaky, ktoré tak spôsobujú dostredivé tendencie zvonka a triešťa vnútorné sily, preto zabraňujú synergickému efektu v strednej Európe a tomu zodpovedá aj mentalita v strednej Európe.

Stredná Európa je miestom stredu, miestom stretávania kultúr a politických vplyvov. Okrem toho treba chápať strednú Európu ako územie, ktoré si prakticky nikdy samo nevládlo, ako oblasť malých, ktorí sú ovládaní veľkými, a preto tu chýba tradícia spolupráce. Evolučný tlak tu nevediel k prebratiu zodpovednosti za seba. A to sa prejavuje do určitej miery aj v domácej politike niektorých stredo európskych štátov, pretože môžeme pozorovať, že stredná Európa je náchylná v krízových momentoch k pasívnemu čakaniu na spásiteľa, ktorému odovzdá moc, čo viedlo často k autoritárskym režimom. Toto môžeme nazvať syndrómom strednej Európy.

Podľa **Friedricha Ratzela** vznikali hranice dnešných európskych štátov ako výsledok ich pohybu, ktorý narážal miestami na prírodné prekážky, ktoré ich tak navzájom od seba oddeľovali a vznikol hraničný pás – *res nullus*, tzn. vec nikoho. Táto línia sa zmenšovala z oboch strán, rozrastajúce štáty narazili na seba a vznikla líniová hranica. Tento proces bol v Európe zavŕšený na prelome 15. a 16. storočia. (Krejčí, 2009) Územné mocenské nároky v predmoderných spoločnostiach nemuseli byť priestorovo fixné a permanentné, napr. kočovné kmene si nárokovali na určité miesta, územia a cesty, ale to iba v období, keď nimi prechádzali. Moc viazaná na isté územie nemusí byť chápaná ako výlučná. Dochádzalo tu k prekryvaniu, neboli presne stanovené hranice, existovali enklávy a široké prechodové zóny. (Barša, Cisař, 2008) Táto epocha sa skončila nástupom teritoriálnych štátov.

Geopolitické premeny strednej Európy často nevyplývajú z vlastného rozhodnutia, nie sú nútorne motivované, ale naopak, sú výsledkom vonkajších udalostí a zmien mocenskej rovnováhy, ktoré trvali určité obdobie, aby boli neskôr nahradené iným usporiadaním a to všetko pod vplyvom nového hegemóna, ktorý keď dosiahol svoj zenit, začal postupne vyčerpávať svoj potenciál a bol nahradený iným. V strednej Európe môžeme striedavo pozorovať dominanciu habsburskej ríše, Nemecka a Sovietskeho zväzu, resp. Ruska.

Preto je vymedzenie strednej Európy v priebehu dejín stále v pohybe. Nemení sa len z hľadiska časovej perspektívy, ale je závislé aj od toho, z akého geografického bodu sa na ňu pozeráme. Z pohľadu západného Európana v minulých storočiach zahŕňovala stredná Európa hlavne Nemecko a Švajčiarsko, pričom Maďarsko ani Poľsko sem nepatrili, pretože boli zaradované na perifériu Európy. Neskôr sa Nemecko aj Švajčiarsko posunuli na západnú stranu a z tajomnej hmly sa vynorilo Rusko. Počas 19. storočia sa začala objavovať trhlina, ktorú začala zaplňať stredná Európa. (Krouťvor, 1990)

Jednotliví autori, ktorí sa zaoberajú problematikou strednej Európy, sa líšia vo svojich názoroch aj z hľadiska vlastnej národnej príslušnosti a z nej vyplývajúcej národnej mentality a taktiež aj podľa dominantného vplyvu niektorej veľmoci, čo pôsobí na pokusy o ohraničenie stredo európskeho regiónu od 19. storočia až do súčasnosti, ako aj na názory o jej budúcom geopolitickom smerovaní. Uvádzame nasledujúcu typológiu koncepcií a definícií strednej Európy: (Čemez, 2011)

1. Geografické:
  - a. Lokalizácia z hľadiska svetových strán, pretože rôzni autori umiestňujú strednú Európu rôzne, niektorí viac na východ, iní na západ, príp. severne alebo južne,
  - b. Podľa veľkosti okruhu štátov, ktoré mala daná definícia zahŕňať, pričom môžeme postupovať

od najužšieho vymedzenia, ktorým je okruh krajín tzv. stredo európskeho jadra (Slovensko, Česko, Maďarsko, Poľsko) až po koncepcie, ktoré sa špirálovito rozširujú a zasahujú tak do Škandinávie, Pobaltska alebo na Balkán,

2. Ďalším spôsobom je národná príslušnosť autora danej definície, pričom je pochopiteľné, že Mitteleuropa z dielne nemeckých autorov bude mať úplne iné atribúty ako Vseslovanský zväz, ktorý tiež do určitej miery zahŕňal stredo európsky priestor,
3. Podľa dominantného aktéra:
  - a. Nemecko,
  - b. Rusko,
4. Podľa kvantitatívnych faktorov:
  - a. počet štátov,
  - b. počet obyvateľov,
  - c. rozloha.

Všetky tieto kritériá majú ahistorickú povahu. Preto môže byť ďalším kritériom historické hľadisko, ktoré etapizuje stredo európske koncepcie podľa určitých historických období, ktoré súvisia s určitými historickými procesmi. Použitím historického hľadiska je možné vygenerovať viaceré obdobia v dejinách strednej Európy.

Za prvé obdobie môžeme považovať **etapu prípravy na nemeckú expanziu**. Určité pokusy o integráciu strednej Európy môžeme zaznamenať už v období okolo polovice 19. storočia. Išlo o úsilie pomaly sa integrujúceho, Nemecka vyplývajúce z expanzionistických nálad smerujúcich do stredo európskeho priestoru so zámerom ho ovládnuť. Rozdelené Nemecko zaostávalo v porovnaní s ostatnými západnými krajinami (Holandsko, Veľká Británia, Francúzsko, Portugalsko, Španielsko) v otázke koloniálnej expanzie. Aj tieto koncepcie je však možné rozdeliť podľa ich zamerania alebo spôsobu prevedenia na hospodárske, ktoré smerovali k ekonomickej integrácii a politické, ktoré smerovali k militaristickej agresii. Tieto tendencie nadošli obrie dimenzii a to v podobe 1. svetovej vojny, ktorá však znamenala v konečnom dôsledku oslabenie pozícií nemeckého elementu v stredo európskom priestore. Výsledok bol úplne opačný, ako pôvodne zamýšľalo Nemecko a Trojspolok, pretože vojna vyústila k orientácii strednej Európy smerom na západné mocnosti (Francúzsko, Veľká Británia), ktoré sa stali garantmi bezpečnosti v období po 1. svetovej vojne. (Čemez, 2011) Do tejto etapy je možné zaradiť týchto autorov a ich koncepcie: (Krejčí, 2009)

- **Friedrich List** – presadzoval colnú úniu medzi nemeckými štátmi a habsburskou monarchiou,
- **Karl von Bruck** – podľa neho mala integrácia Rakúska, Nemecka, Talianska a Švajčiarska vytvoriť imperiálnu ekonomiku, ktorá by bola schopná konkurovať západným aj východným mocnostiam,
- **Karl Renner** – mal víziu eliminovania etnického napätia federalizáciou strednej Európy demokratickou cestou,

- **Theodor Schieman** – prišiel s koncepciou stredoeurópskej únie, ktorá mala zadržiavať Rusko a súperiť s Veľkou Britániou, pričom sa mala konštituovať ako konfederácia, ktorá by integrovala desať miliónov nemecky hovoriacich obyvateľov v habsburskej monarchii a v enklávach v iných štátoch, zatiaľ čo ostatné národy mal čakať úpadok,
- **Jozef Edmund Jörg** – navrhol, aby sa Prusko s Rakúskom zjednotili a vytvorili Mittelstellung medzi Západom a Východom, ak chcú zachrániť kresťanskú civilizáciu,
- **J. Wolffe** založil Mitteleuropäischer Wirtschaftverein v roku 1904, ktorý mal zahŕňať Nemecko, habsburskú ríšu, Belgicko, Holandsko, Švajčiarsko, ale tiež aj Balkán,
- **Constantin Frantz** – propagoval koncom 50. rokov 19. storočia rozšírenie strednej Európy tak, že germánska aliancia sa má spojiť s Anglickom a škandinávskymi štátmi.

Po rozpade habsburského impéria v roku 1918 sa národy strednej Európy rozhodli zvoliť si cestu budovania národných štátov. Objavili sa nové konfrontačné línie medzi následníkmi štátmi po 1. svetovej vojne, ako aj medzi geostrategickými hráčmi, mocnosťami, ktoré boli mimo tohto priestoru. Usilovali sa stredoeurópsky priestor ovplyvniť alebo ovládnuť. Najprv to boli víťazné štáty Dohody: Veľká Británia, Francúzsko, čiastočne aj Taliansko, neskôr nacistické Nemecko a Sovietsky zväz. (Volner, 2003) To podnietilo definície, ktoré sa snažili vyhnúť sa pričleneniu k niektorej z veľmocí a odolávať ich vplyvu.

Ďalšou etapou bolo **obdobie medzi dvomi svetovými vojnami**. Prírodným výsledkom skúsenosti z 1. svetovej vojny boli v 20. rokoch 20. storočia viaceré pokusy o vytvorenie integračných zoskupení so spoločnými hospodárskymi záujmami. Treba pritom brať v úvahu daný dobový kontext. Bolo krátko po 1. svetovej vojne, mocností boli oslabené a novo vznikajúce štáty v strednej Európe ešte stále príliš slabé. V strednej Európe nastáva vákuum dominancie, lebo sa rozpadla habsburská ríša a Nemecko stratilo svoj vplyv. Suverénne postavenie stredoeurópskych štátov spôsobilo protireakciu Rakúska aj Nemecka, čo sa prejavilo aj vytváraním koncepcií, ktoré sa týkali strednej Európy. Rakúsko tak predstavovalo akýsi jazýček na váhach medzi Nemeckom a nenemeckou strednou Európou, a preto sa striedavo objavovali koncepcie spojené s Rakúskom raz na jednej, inokedy na druhej strane, čo sa dá vysvetliť ako ambícia Nemecka integrovaním nemecky hovoriacich krajín dominovať v strednej Európe na jednej strane a ako obrana proti tejto dominancii na strane druhej. Hospodárstvo bolo vojnou zničené a vznikla všeobecná potreba jeho vitalizácie, ako aj potreba vzájomnej podpory obchodu. (Čemez, 2011) Do tohto obdobia patrili nasledujúce koncepcie a myslitelia: (Jeřábek, 2008)

- **Demokratická únia strednej Európy** – tento projekt iniciovaný v prostredí emigrantov v USA mal zoskupovať Slovákov, Čechov, Fínov, Talianov, Juhoslovanov, Poliakov, Rumunov aj Ukrajincov a cieľom únie bolo vzdorovanie nemeckému hospodárskemu nátlaku, rešpektovanie a partnerstvo medzi susednými štátmi,
- **Mitteleuropäischer Wirtschaftstag** – bol výsledkom iniciatívy nezávislých národohospodárov, lebo sa objavili obavy rakúskych kruhov zo vzrastajúcej protekcionistickej politiky následníckych štátov v strednej Európe a presadzoval vytvorenie jednotného colného režimu v strednej Európe,
- **Československý komitét pre stredoeurópsku hospodársku súčinnosť** – bol zriadený ako reakcia československých hospodárskych kruhov na vznik vyššie uvedeného združenia a mal zahŕňať Rakúsko, Poľsko, Rumunsko, Maďarsko, Juhosláviu, Československo, Bulharsko, príp. niektoré balkánske krajiny,
- **Rudolf Horowitz** – zastával názor o pripojení Rakúska k únii nastupujúcich štátov, aby tak nepristúpilo k spojeniu s Nemeckom, čo by zapríčinilo oklieštenie omnoho silnejším politickým a hospodárskym konkurentom,
- **Elemér Hantos** – upozorňoval, že okrem hospodárskych problémov tu treba vnímať aj kultúrne vzťahy, lebo zhoršenie hospodárskeho postavenia štátov spôsobuje nemožnosť podpory kultúry, a preto navrhoval vytvorenie Inštitútu pre strednú Európu.

Dokonca aj vznik 1. ČSR, ktorá bola postavená na štátnej idey politického československého národa, je treba vidieť ako pragmatický zámer, aby sa nemecká alebo maďarská menšina nestala príliš početnou. Sudetskí Nemci sa stali jedným z príčin rozpadu medzivojnového Československa a ich vysídlenie po 2. svetovej vojne, hoci bolo neludské, z dnešného pohľadu spôsobilo harmonizovanie etnických hraníc s politickými, na rozdiel od hraníc medzi Slovenskom a Maďarskom.

Istá francúzska štúdia z roku 1931 zaraďovala do strednej Európy Rakúsko, Poľsko, Československo, Maďarsko, Rumunsko, Juhosláviu aj Taliansko. Ani tu však nebola spomenutá Weimarská republika z jasných politických dôvodov. (Karlsson, 1998)

V období medzi 2. svetovou vojnou a transformačnými procesmi v strednej a východnej Európe prakticky aj formálne neexistoval stredoeurópsky priestor, čo trvalo približne 40 rokov.

Od konca 70. rokov 20. storočia sa vynára koncepcia **Medzieurópy**, ktorá nadväzuje na bývalú habsburskú ríšu, ktorá by sa tak mohla stať platformou politického usporiadania strednej Európy. (Karlsson, 1998)

Tretou etapou bolo **obdobie po páde železnej opony**. Toto obdobie je poznačené novou spoločenskou, vnútropolitickou, ekonomickou a hlavne zahraničnopolitickou (ako aj bezpečnostnou) situáciou. Stredoeurópske štáty, ktoré sa vymanili z bývalého socialistického bloku a oslobodili od sovietskej hegemonie (v politickom zmysle slova) sa pokúsili nasmerovať svoje integračné ambície do európskych a transatlantických štruktúr. Opätovne vznikol nový, resp. staronový pojem – stredná Európa. Za týmto účelom vznikli viaceré integračné celky, ako napr. Pentagonála, Hexagonála, Višegrádska trojka (neskôr štvorka). Ich hlavným zámerom bola integrácia do EÚ a NATO. Ten sa síce naplnil, ale napriek tomu Višegrádska štvorka nezanikla, pretože preukázala svoju životaschopnosť a aj naďalej narastá jej význam v súvislosti s presadzovaním záujmov strednej Európy v podmienkach inštitucionálnej štruktúry EÚ. Okrem toho môžeme zaznamenať prvé pokusy o rozšírenie tohto zoskupenia o Slovinsko, čo predstavuje dobrý signál pre ďalšie fungovanie tohto zoskupenia, ktoré tiež prešlo určitými turbulentnými zmenami a to hlavne v súvislosti s obdobím vlády Václava Klauza, ktorý nebol ochotný toto integračné zoskupenie akceptovať. Do tohto obdobia je možné zaradiť tieto projekty: (Čemez, 2011):

- **Višegrádska trojka (štvorka)** – hlavným poslaním tejto spolupráce bolo vzájomne si pomôcť pri integrácii do Európskej únie a Severoatlantickej aliancie, 185 - Dohoda o stredoeurópskej zóne voľného obchodu – bola uzavretá medzi Poľskom, Maďarskom a nástupníckymi štátmi bývalej ČSFR v decembri 1992 a vstúpila do platnosti v roku 1993 a jej zmysel spočíval v tom, že vzájomné súperenie o najskorší vstup do EÚ pripomínalo hru s nulovým súčtom, pri ktorom by prakticky nebolo víťaza, ale porazených by mohlo byť viacero a úspešná regionálna spolupráca by tak mohla poukazovať na všestrannú pripravenosť na vstup do EÚ, (Horváth, 2004)
  - **Zbigniew Brzezinski** bol protagonistom amerického modelu strednej Európy, ktorý by bol založený na užšej spolupráci Česka, Slovenska, Poľska aj iných stredoeurópskych štátov, ktoré majú tak spolu s podporou USA a ďalších západných krajín limitovať vplyv Nemecka v tejto oblasti, (Bombík, 1995)
  - **Jiří Dienstbier** prišiel s tzv. stabilizačným plánom pre strednú Európu a SNŠ, pričom tento plán predpokladal, že určitý podiel západných pôžičiek alebo finančnej pomoci SNŠ sa využije na financovanie nákupu tovaru pochádzajúceho z ČSFR, Maďarska a Poľska a takto získané devízy by stredoeurópske krajiny mohli investovať do nákupu technológií od vyspelých štátov, pričom F. Mitterand tento plán nazval ako nový Marshallov plán, 188 (Krejčí, 1993)
- **Stredoeurópska zóna stability a bezpečnosti** – navrhol ju ukrajinský prezident L. Kravčuk a mala pozostávať z postkomunistických krajín bývalého sovietskeho bloku, pričom tento projekt tak mal vytvárať pásmo bezpečnosti medzi Ruskom a západnou Európou. (Duleba, 1998)

Súčasný britský historik **Timothy Garton Ash** skonštatoval, že ani Adam Michnik, ani mnoho poľských intelektuálov zásadne nepoužívajú pojem stredná Európa. Podľa ich presvedčenia si tieto malé štáty umiestnené medzi Sovietskym zväzom a Nemeckom sami spôsobili ťažkosti kvôli národnostným rivalitám v medzivojnovom období. Ak chcú získať skutočnú nezávislosť, musia spolupracovať. Väčšina Poliakov však nielen kultúrne a emocionálne, ale aj geopoliticky pozerá naďalej smerom na východ, t. j. na oblasti, ktoré boli stáročia súčasťou historického Poľska. (Karlsson, 1998)

Podľa súčasného autora **Petra Hanáka**, ktorý vychádza z jednotlivých znakov dejín, ekonomiky aj politiky, tzv. východná Európa spája v skutočnosti dva odlišné regióny. Sú nimi stredoeurópsky a východoeurópsky, pričom odmieta začleňovanie strednej Európy ako podregiónu veľkého východoeurópskeho regiónu. (Hanák, 2001) V súčasnosti, po rozpade sovietskeho bloku je možné konštatovať, že došlo k oživeniu strednej Európy, ktorá vstala z popola ako fénix. V súvislosti so strednou Európou je potrebné vždy hovoriť len o relatívnej samostatnosti, ktorá je limitovaná veľmocami, ktoré sa nachádzajú v jej blízkosti. Čo však prinesie budúcnosť?

Budúce geopolitické postavenie strednej Európy je otáznave a balansuje od dominancie Nemecka, cez relatívnu samostatnosť až pod ruský vplyv. „Staré overené poznanie, ktoré hovorí, že ten, kto ovláda strednú Európu, ovplyvňuje celý kontinent, sa prejavilo v snahe integrovať Slovensko, Česko, Rakúsko, Maďarsko a Poľsko. Nie je jasné, či sa proces integrácie zastaví na týchto hraniciach, alebo bude pokračovať ako snaha izolovať Rusko.“ (Tóth, 2006, s. 234) Iný názor zastáva **Alexandra Duleba**, keď tvrdí, že „Slovensko, Rumunsko a Bulharsko spolu s Ukrajinou vytvorila novú strednú Európu (lepšie povedané, „ukrajinské zápolie“), ktorá bude vtiahnutá do strategického zápasu o udržanie globálneho postbipolárneho poriadku novej „postsovietskej arény“ súperenia.“ (Duleba, 1998, s. 23) **Rastislav Tóth** vyslovuje názor, že „malé krajiny zas inklinujú k vytváraniu „branných“ minipaktov voči veľmociam, napr. Benelux, rôzne formy stredoeurópskeho zoskupenia, Severská rada. Veľmoci vždy budú chcieť prezentovať svoj vplyv vo svete, kým väčšina malých krajín sa správa ostražito.“ (Tóth, 2006, s. 241)

Podľa **Z. Brzezinského** „na mape Európy môžeme zónu nemeckých zvláštnych záujmov zobrazit' pretiahnutým

ovákom, ktorý na západe zahŕňa samozrejme Francúzsko a na východe pokrýva postkomunistické štáty strednej Európy vrátane baltských republík, pokračuje na Ukrajinu a do Bieloruska a zasahuje až do Ruska.“ (Brzezinski, 1999, s. 75)

Jednou z kľúčových otázok, ktorá do istej miery vyrieši otázku budúcnosti strednej Európy, je prijatie, resp. neprijatie Ukrajiny do EÚ, čo môže mať aj celosvetové dôsledky, ak sa na problém pozeráme cez prizmu Huntingtonových civilizácií a zlomov medzi nimi. Podľa **Samuela P. Huntingtona** je jednou z možností budúceho vývoja Ukrajiny rozdelenie podľa civilizačnej zlomovej línie na dve entity, pričom východná by mala splynúť s Ruskom. (Huntington, 2001) Preto je možné očakávať, že západná časť sa stane súčasťou strednej Európy. Z globálneho aspektu sa pozerá na budúcnosť strednej Európy aj **Robert Th. Kastner** a vyjadruje presvedčenie, že „stredná Európa národných štátov bude transatlanticky globalizovaná a kontinentálne poeurópstovaná.“ (Kastner, 2002, s. 165)

Budúce geopolitické postavenie strednej Európy je možných niekoľko vidieť vo viacerých podobách: (Volner, 2003)

- tradičný most medzi Východom a Západom, kde sa prejavuje úsilie o reštaurovanie politického priestoru medzi dvoma mocenskými centrami, ktorý by tvoril prechodové pásmo,
- neutrálne pásmo – pochádza z obdobia bipolárneho rozdelenia sveta a je inšpirované neutralitou Rakúska, ktoré mu zaistilo spoločenský rozvoj tesne za hranicami železnej opony,
- mocensko-politické centrum – v minulosti habsburské impérium, ktoré zohrávalo takúto úlohu proti osmanským Turkom alebo Podunajská federácia,
- nárazníková zóna – pásmo medzi oblasťami mocensko-politického vplyvu, kde môže dochádzať ku konfrontácii,
- geopolitický zlom – ostro vyhranená hranica pravdepodobne na báze rozdielu medzi rozvinutou a zaostalou Európou,
- regionálny vplyv – v prípade mocensko-politickej regionalizácie Európy je možné predpokladať, že táto oblasť sa stane objektom geopolitického záujmu Nemecka.

2. KULTÚRNA A ETNOLOGICKÁ CHARAKTERISTIKA STREDNEJ EURÓPY

Erupcie nacionalizmov v strednej Európe, ktoré sa v menšej alebo vo väčšej miere prejavovali alebo prejavujú, vyplývajú z prítomnosti menšín, ktoré patria k väčšinovým národom žijúcim v iných štátoch. Najmä na pohraničných územiach vznikajú pásma zmiešaného obyvateľstva.

Nacionalistický princíp predpokladá totožnosť medzi národnou a politickou zložkou, tzn. ľudia sa buď vnútorne identifikujú s národnou jednotou alebo k nej dôjde represívnymi politickými metódami. (Gburová, 1996)

Milan Hodža zastával názor, že menšiny sú typický problém strednej Európy. Ako riešenie videl tolerantnú menšinovú politiku následníckych štátov a vhodné inštitucionálne zmeny. Predpokladal postupný rozvoj demokracie v celom stredo európskom priestore, s čím by prišli aj potrebné inštitucionálne riešenia. Preto sa nestotožňoval so zmenou hraníc. Aj Bibó predvídal, že existujúce hranice sa po 2. svetovej vojne stabilizujú. (Nič, 1998)

Multietnicita v strednej Európe má svoje dôvody, ktoré siahajú do ďalekej minulosti. Nárast populácie spôsobil vyčerpávanie miestnych zdrojov a to si vynútilo hľadanie nových území. (Murphy, 2004) Keď došlo k rozšíreniu Slovanov na rozsiahle územia, ktoré boli komunikačne a geograficky oddelené, nastala politická a kultúrna izolácia jednotlivých kmeňov. A to vyústilo do tvorby slovanických národov, ktoré sa od seba navzájom líšili jazykmi. (Krejčí, 2009)

Slovania, ktorí nadobudli pre vlastnú existenciu územie s prírodnými hranicami (napríklad Česi), prežili. Tí, ktorí sfarmovali malé skupiny a vyskytli sa v otvorenom priestore (polabskí Slovania), zahynuli, pretože prežitie v otvorenom priestore si totiž vyžadovalo veľkú početnosť, ktorá tak predstavovala fundamentálny zdroj sily (Poliaci alebo Rusi). (Krejčí, 2009)

Multietnicita sa najvýraznejšie prejavila v 19. a začiatkom 20. storočia v habsburskej ríši, ktorá sa stala so všetkými svojimi národmi zastaranou. Francúzsko a Anglicko integrovali ľudí s heterogénnym etnickým pôvodom do štátu podstatne skôr, ešte v stredoveku, kedy etnické uvedomenie obyvateľstva bolo rudimentárne. Preto štátny nacionalizmus v západnej Európe nemusel bojovať s etnicitou svojich občanov ako rakúsko-uhorské mocnárstvo, ktoré muselo zmierovať antagonisticke etnické celky, ktorých etnické uvedomenie bolo vtedy už veľmi intenzívne. Táto etnicita sa začala prejavovať nielen kultúrne, ale aj v politických formách. Výsledkom bola kulminácia týchto antagonizmov a dezintegrácia impéria. (Bačov, 1996)

Stredná Európa tak nadobudla značne multietnickú podobu s nasledovnými etnikami, národmi a národnosťami: (Hykisch, 2001)

- germánske obyvateľstvo: Rakúšania, enklávy nemeckej kolonizácie,
- západní Slovania: Slováci, Moravia, Česi, Poliaci,
- východní Slovania: Rusíni, Ukrajinci na Podkarpatsku, juhu Poľska a na východe Slovenska,
- južní Slovania: Slovinci, Chorváti a čiastočne moslimskí Bosniaci, pravoslávni Srbi,
- ugrofínski Maďari a Sikulovia,
- Rumuni alebo Moldavia, romanizovaní Dákovia, Góti a neskôr pravoslávni Slovania,
- rozptýlené kupcovské etniká: Židia a Arméni,
- pôvodne kočovní Rómovia.

Milan Hodža zdôrazňoval heterogénnosť strednej Európy z hľadiska národnej psychológie a mentality. Nabádal, aby sa štátno-politická reunifikácia v strednej Európe rozšírila aj na reunifikáciu duchovnú. Výsledkom by bola absencia separátnych problémov jednotlivých krajín a ich nahradenie spoločným stredoeurópskym problémom. Inšpiroval sa pritom klasickým teoretikom naciológie a historikom náboženstva **Ernestom Renanom**, ktorý prišiel s teóriou národa, ktorý je utvorený vôľou. Za príklad používal švajčiarsky národ pozostávajúci z viacerých etnických komponentov. Tie tvorili spoločný (politický) národ vďaka svojej vôli orientovanej na spoločne prežitú dejiny, budúcnosť a prekonané hrozby. (Lukáč, 2005) Vo Švajčiarsku evolucionárny tlak, ktorý sa vinul históriou, prinútil jednotlivé územné jednotky, ktorými sú dnes kantóny, spolupracovať a vyústil do modelu, ktorý sa vyznačuje vzájomnou relatívnou izolovanosťou jednotlivých etnických skupín, z ktorých všetky majú svoju politickú reprezentáciu vo vysokej politike a vzájomnou koordináciou, ktorá prebieha na úrovni politických elit. Preniesť cudzí model do nových podmienok strednej Európy by viedol k neúspechu, preto uvažovať o jednom štáte, ktorý by zahŕňal stredoeurópske národy je v súčasnosti nemysliteľné, pretože harmonizácia záujmov je pomerne slabá.

Vzťah národa a štátu nie je jednoduchý. Samotné národné štáty alebo štáty vo všeobecnosti majú tieto možnosti príčin vzniku: (Krejčí, 1993)

1. Všetky národy sa usilujú o sebaujedenenie vytvorením štátu – každý národ má svoj štát, resp. sa oň usiluje. A jeho vytváranie je prejavom prírodných zákonov alebo prirodzeného práva,
2. Štát je tvorcom národa – národ je možné vytvoriť vhodným formovaním politických inštitúcií,
3. Iná príčina štátu a národa – geografický determinizmus: pôda rozličného tvaru, pohoria.

Nemožno zabúdať, že zmienené jazykové rozdiely v pojmoch národa vznikali v trojitom odlišnom politickom prostredí: (Krejčí, 1993)

- francúzskeho, amerického alebo britského už existujúceho národného štátu, kde zdôraznenie jednoty novodobého národa a štátu tento štát upevňovalo,
- nemeckého a talianskeho roztrieštenia národa na niekoľko štátov, kedy zdôrazňovanie národnej jednoty spoluvytváralo nový jednotný štát,
- a napr. rakúskeho či rakúsko-uhorského mnohonárodného štátu pri nadradenosti jedného národa nad ostatnými, kde zdôraznenie svojbytnosti národa či nadradenia národa nad štátom existujúci štát rozbíjalo.

V strednej Európe vznikli štáty iným spôsobom ako v západnej Európe. Západná Európa, ktorá je reprezentovaná Veľkou Britániou, Francúzskom a Španielskom predstavujú pevné štruktúry. Oproti tomu štáty strednej Európy sa opakovane znovu vytvárali. (Kastner, 2002)

Národ ako pojem má viaceré významy. Znamená kultúrnu afinitu, etnicitu, územie, mentálne aj geografické hranice, sebaurčenie, komunikačný jazyk, štát a jeho inštitúcie, hlbokú spoločnú pamäť. Každý národ má dve protichodné činnosti: deštruktívnu a tvorivú. Deštruktívna energia súvisí s davom. Tvorivá energia je spojená s komunikáciou, porozumením a empatiou. Každý národ potrebuje nástroje regulácie oboch typov energií. (Ferko, 1998)

Ak má byť etnická skupina označená ako národ, nestačí sa len odvolávať iba na jej jazykové odlišnosti alebo kultúrne špecifiká. Historicky známe národy v Európe aj na iných svetadieloch nevyrástli z jednojazyčnosti, ale v dôsledku integrujúcej politickej vôle. (Zajac, 1998)

Vo východnej Európe sa pojem etnická skupina používa na označenie spoločenstva, ktoré nedosahuje úroveň národa alebo nemá vlastný štát. **Anthony D. Smith** vymedzuje etnikum šiestimi definičnými znakmi: (Tesař, 2007)

- kolektívne meno (ethnonymum),
- mýtus o spoločnom pôvode,
- pocit vzájomnej solidarity,
- zdieľané dejiny v podobe kolektívnych skúseností predávaných z generácie na generáciu,
- typická zdieľaná kultúra,
- asociácia s územím.

Pri niektorých národoch alebo etnikách sa môžeme stretnúť s mýtmi, ktoré vo svojej podstate upozorňujú na ich pôvod. U multietnických alebo multirasových komunitách sa vyznačujú rozprávaním o zakladajúcej udalosti, namiesto mýtu o biologickom pôvode. Najčastejšie takouto

udalosťou môže byť protikoloniálny boj, boj za politické sebaurčenie, za nezávislosť, tzn. situáciu, ktorá prinúti si uvedomiť, že tvoria súčasť širšieho celku. Podľa **Johna Hutschinsona** takéto komunity vznikajú na etnickom princípe ako výsledok konfliktu, pretože spoločný konkurent alebo nepriateľ dokáže najlepšie upevniť spoločné povedomie. (Tesař, 2007) Ak aplikujeme tento postup na podmienky regionálneho nadštátneho subjektu, akým je stredná Európa, môže byť spoločným nepriateľom na jednej strane Rusko ako nasledovník Sovietskeho zväzu, pre ktorý boli stredoeurópske krajiny len satelitmi a na druhej strane západné mocnosti. Inou alternatívou je založenie celej identity na jednej silnej osobnosti, ktorá by integrovala celý región a bola by akceptovateľná pre všetky zúčastnené štáty. Ak by si tento región vytvoril takýto personalizovaný symbol, bol by nútený tento symbol stále ochraňovať.

Mýtus o biologickom pôvode absentuje u niektorých súčasných etnik. Jeho náhradou však môže byť predstava o zabratí krajiny alebo o príchode na nové územie. Príchod do uhorskej nížiny tak oslavujú Maďari. Česi sa v školách učia o príchode praotca Čecha so svojou družinou do Čiech, ktoré podal Kosmas. Príkladom mýtu o zakladajúcej udalosti, ktorá založila určitú politickú jednotku, môže byť vznik 1. ČSR pre Čechov. (Tesař, 2007) Podobným nástrojom je poetické definovanie regiónov, ktoré stavia na idealizácii teritória a na ňom žijúceho obyvateľstva. Nemeckí poeti tak definovali svoj región prostredníctvom bájí, legiend, teritórií a legendárnych hrdinov. Podobne aj severské legendy vytvárajú predstavu historických území a na ňom žijúci archetyp. (Tóth, 2005) Podobným mýtom je predanie Panónskej nížiny Svätoplukom Štefanovi I. za bieleho koňa. Objavujú sa pritom aj moderné mýty o tom, ako Slováci doplácajú na Čechov a opačne, čo viedlo k rozpadu ČSFR. Mýty sú z času na čas oživované, aby rozvírili nacionalistické emócie a mobilizovali viličov, hoci by mali byť dávno historicky prekonané.

Mýty predstavujú silný nástroj, ktorý je založený na sebaidentifikácii jednotlivca, ktorá sa viaže najprv k rodine, neskôr k širšej komunite a k národu. Konflikty medzi národmi alebo národnostnými menšinami sú teda konfliktami identít. Identita je mimoriadne silná väzba a jej násilná zmena má na ňu opačný efekt, vedie k jej posilneniu. Môže tiež vzniknúť dvojaká identita, na jednej strane k národnostnej menšine a na strane druhej k štátu. A medializované prípady túto identitu a národnostný odpor alebo nenávisť ešte viac prehľbujú.

V oblastiach, kde sa vyskytujú zmiešané komunity, dochádza k vzniku variabilnej identity. Vzťah vo vnútri zmiešaných komunit môže vyústiť až do vzájomného konfliktu medzi nimi. Podľa **Michaela E. Browna** existujú tieto faktory, ktoré problematizujú vzťahy: (Tesař, 2007)

- štrukturálne faktory: etnická geografia, vnútroštátne bezpečnostné obavy, slabosť štátov,
- politické faktory: diskriminačná politická inštitúcia, politika elít, vnútrogrupinová politika, exkluzivistická národná ideológia,
- ekonomické a sociálne faktory: ekonomické problémy, ekonomický rozvoj a modernizácia, diskriminačné ekonomické systémy,
- kultúrne a perceptívne faktory: problematické dejiny, kultúrna diskriminácia.

Etnický konflikt nastáva vtedy, ak minimálne jedna zo zúčastnených strán chápe konflikt cez prizmu etnického ctenia. Znamená to, že daná skupina vníma svoju etnickú identitu subjektívne na jednej strane a na strane druhej pripisuje odlišnú identitu inej skupine. Sklon k etnickej nenávisti je, podľa niektorých vysvetlení sociobiológie, v ľudskom správaní zakódovaný. Podľa zakladateľa sociobiológie **Edwarda O. Wilsona** je etnocentrizmus, t. j. sklon vidieť vlastné etnikum ako nadradené nad tými ostatnými, biologickou predispozíciou. Dochádza často ku zhrňujúcemu zaraďovaniu všetkých členov do jednej kategórie, pričom pravdepodobne žiadna skupina nie je názorovo homogénna, tzn. skladá sa z jednotlivcov, ktorí presadzujú určitý postoj, niektorí sa prispôbia, ďalší s ním nesúhlasia. Konflikt s inou skupinou posilňuje vnútornú homogenitu, ich postoje sa zblížujú a členovia dávajú najavo svoju súnalezitosť, preto tu vzniká dojem jednoty. (Tesař, 2007)

Nacionalizmus je založený na iracionálnych procesoch v ľudskom vedomí a správaní. Ich podstatou je túžba po etnickej integrite a kolektívnej identite. Stav strachu o vlastnú existenciu a bytie vylúči z okruhu účastníkov diskusie tých predstaviteľov, ktorí sa riadia zdravým rozumom a dochádza k etnickej alebo národnej agitácii, čo sa interpretuje ako útlak a krivda spáchaná na menšine. Polemika o tom, kto je vinníkom, či menšina alebo väčšina, je úplne bezvýsledná a nekonečná. (Bibó, 1996)

Práve elity tu zohrávajú rozhodujúcu rolu, pretože vytvárajú modely správania pre masy. Okrem toho sa objavujú v médiách, preto ovplyvňujú verejnú mienku a vytvárajú určitý obraz o realite, ktorý však môže byť v skutočnosti skreslený.

Uvedené skutočnosti vedú k tomu, že hľadiska etnologickeho je možné strednú Európu chápať rôznym spôsobom: (Čemez, 2011)

rovnomerne zmiešaná stredná Európa:

- francúzska štúdia z roku 1931: Rakúsko, Poľsko, Československo, Maďarsko, Rumunsko, Južoslávia aj Taliansko, (Karlsun, 1998)
- Rudolf Horowitz: nástupnícke štáty habsburskej monarchie, (Jeřábek, 2008)

rovnomerne superzmiešaná stredná Európa:

- Tomáš Garrigue Masaryk: Gréci, Turci, Albánci, Bulhari, Rumuni, Slovinci, Chorváti, Srbi, Maďari, Slováci, Česi, Poliaci, Litovci, Lotyš, Dáni, Fíni, Estóni, Švéd, Nóri, Laponci, (Karlsso, 1998)

stredná Európa s prevahou západných národov:

- J. Wolffe založil Mitteleuropäische Wirtschaftsverein v roku 1904: Nemecko, habsburská ríša, Belgicko, Holandsko, Švajčiarsko, ale tiež aj Balkán, (Krejčí, 2009)
- Constantín Frantz, koncom 50. rokov 19. storočia: germánska aliancia sa má spojiť s Anglickom a škandinávskymi štátmi, (Krejčí, 2009)
- Karl von Bruck: Rakúsko, Nemecko, Taliansko a Švajčiarsko, (Krejčí, 2009)

stredná Európa s prevahou slovanských národov:

- Milan Hodža, 1922: Poľsko, Československo, Rakúsko, Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko, Juhoslávia a Grécko, (Lukáč, 2005)
- Demokratická únia strednej Európy: Slovensko, Česko, Fínsko, Taliansko, Juhoslávia, Poľsko, Rumunsko, Ukrajina, (Jeřábek, 2008)
- Československý komitét pre stredoeurópsku hospodársku súčinnosť, 1926: Československo, Rakúsko, Poľsko, Rumunsko, Maďarsko, Juhoslávia, Bulharsko a bližšie nešpecifikované balkánske krajiny, (Jeřábek, 2008)
- Leo Gestetner: Československo, Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko aj Juhoslávia, dokonca uvažoval o možnosti pričlenenia Turecka, (Lukáč, 2005)

stredná Európa s prevahou východoslovanských národov:

- Alexandra Duleba: Slovensko, Rumunsko a Bulharsko spolu s Ukrajinou vytvorila novú strednú Európu, (Duleba, 1998)
- Stredoeurópska zóna stability a bezpečnosti, ktorá mala pozostávať z postkomunistických krajín bývalého sovietskeho bloku. (Duleba, 1998)

3. VZŤAHY MEDZI STREDOEURÓPSKÝMI ŠTÁTMI

Z etnickej a geopolitickej charakteristiky strednej Európy do určitej miery vyplývajú vzťahy medzi týmito štátmi alebo národmi. Medzi národmi strednej Európy stále prevládajú niekedy historicky podmienené predstavy, ktoré do istej miery znemožňujú spoluprácu v tomto regióne. Stereotypy, nech už sa týkajú ostatných (heterostereotypy) alebo seba samých (autostereotypy), fungujú ako systémový nástroj za účelom vytvorenia a udržania určitých predstáv a ponúkajú tak možnosť zaradenia jedincov za pomoci určitých vopred daných ukazovateľov, v dôsledku čoho je možné zvýrazniť rozlíšenie medzi „my“ a „oni“. (Hroch, 2009) Preto dochádza k formovaniu problematických vzťahov, ktoré komplikujú vytváranie pocitu vzájomnej dôvery.

Stretávame sa tu so širokým spektrom etnických antagonizmov a neuspokojených teritoriálnych túžob, ktoré sú odvodené od stále existujúcich historických sporov, ktoré tak boli zakonzervované počas studenej vojny. (Lidák, 2000)

V období bipolárneho rozdelenia sveta boli stredoeurópske krajiny silno napojené v rámci RVHP na Moskvu. Dnes sú už členmi Európskej únie aj Severoatlantickej aliancie. Geopoliticky sa tento priestor nachádza v strede bývalých antagonistických politických siločiar, teraz presne v ťažisku obchodných záujmov Západu aj Východu. (Hodač, Strejček, 2008)

Koniec studenej vojny znamenal koniec dominancie Sovietskeho zväzu, resp. **Ruska** v strednej Európe. Napriek tomu ekonomické väzby zostali a pretrvávala aj orientácia na Rusko, najmä na Slovensku počas vládnutia Vladimíra Mečiara. Aj keď stredoeurópske krajiny jasne deklarovali smerovanie do euroatlantických štruktúr, ekonomická závislosť od dovozu ropy a zemného plynu tu stále pretrváva, preto Rusko aj vo vzťahu k strednej Európe zostáva stále významným hráčom, aj keď priame politické väzby tu už nie sú.

Existujú tu negatívne historické skúsenosti týchto krajín s Ruskom, resp. s bývalým Sovietskym zväzom, ktorý spolu s ďalšími krajinami intervenoval v Československu v roku 1968 a ešte pred tým v Maďarsku v roku 1956. Výnimku tvorí Poľsko, kde generál Jaruzelski zasiahol do demokratizujúceho sa politického vývoja a tým uchránil Poľsko pred vpádom vojsk Varšavskej zmluvy. Navyše Poľsko má dlho trvajúce historické spory s Ruskom už od čias trojdelenia a naopak zo strany Ruska z čias poľsko-sovietskej vojny v období Piłsudského. Politika je však pragmatická činnosť, v ktorej v konečnom dôsledku nerozhoduje kultúrno-historická blízkosť alebo vzdialenosť, ale politické a ekonomické záujmy.

Kozyreva doktrína, ktorá bola prijatá po rozpade bipolárneho poriadku, striktno hovorila o tom, že Moskva si vyhradzovala právo zasiahnuť v prípade potreby v strednej Európe aj za cenu narušenia suverenity stredoeurópskych štátov s cieľom obhajoby vlastných záujmov a stredná Európa sa tak stala iba predmetom hry medzi Západom a Ruskou federáciou. (Duleba, Zálešák, 1998) Rusko túto tichú vojnu so Západom vstupom stredoeurópskych krajín do NATO prehralo.

Rusko sa tak vytratilo zo stredy Európy, čo znemožňuje formovanie politiky aktívneho balancovania rôznych záujmov v tomto priestore. Jednou z možností je posilňovanie vplyvu Francúzska a Veľkej Británie, čo však môže narážať na ich relatívnu slabosť, ako aj záujem týchto krajín presunúť pozornosť Nemecka od západnej Európy podnecovaním jeho aktivít vo východnej Európe. (Krejčí, 1993)

Uvažovanie o stredoeurópskom kontexte bez **Nemecka** by bolo chybou. Nemci zohrali pre strednú Európu rolu kultúrotvorného elementu a prispeli k jej hospodárskemu a technologickému pokroku. V prvom rade je to Nemecko, ktoré prechádza otvorenými dverami do strednej a východnej Európy. Preukázalo, že je schopné robiť v tomto priestore vlastnú politiku. (Koper, 2004) A to najmä vďaka svojej ekonomickej nadvláde, pretože nemecký kapitál (Mercedes Benz, Volkswagen, Siemens, Standard Elektrik Lorenz) prenikol do mnohých významných subjektov českého a slovenského hospodárstva. (Bombík, 1995)

Ak berieme do úvahy materiálne faktory absolútnej moci štátu, ktorá pozostáva z geografickej polohy, prírodných zdrojov, počtu obyvateľov štátu, priemyselnej kapacity a vojensko-technického potenciálu, (Krejčí, 2004) tak za hegemoná v strednej Európe je možné považovať jednoznačne Nemecko.

Geopolitická situácia stredoeurópskych krajín voči Nemecku bol rôzna. Česko bolo chránené vo svojom kotlí, ktorý bol síce ľahko hájiteľný, ale nemali z neho možnosť ústupu. Poliari disponovali ľahko prístupnými západnými hranicami a rozsiahlymi ústupovými možnosťami smerom na Litvu, Bielorusko a Ukrajinu. Maďari sa orientovali na Stredomorie. (Handl, Hon, Pick a kol., 1998) Naďalej tu však v prípade Česka pretrvávajú historické reminiscencie z obdobia 2. svetovej vojny, spomienky na Heydrichiádu na jednej strane a odsun sudetských Nemcov na strane druhej.

Nemecko má záujem na tom, aby sa zo strednej Európy stala ochranná hrádza voči dnes už slobodným krajinám bývalého Sovietskeho zväzu a Ruska.

Poľsko je v rámci Európy s počtom obyvateľov 38 miliónov stredne veľkým štátom. Pre Slovensko predstavuje

po Ukrajine druhého najväčšieho suseda. Má veľké ambície ašpirovať na líderstvo v krajinách strednej Európy a profiluje sa ako regionálna mocnosť. Ešte v rokoch 1990 – 1991 bolo vnímané ako štát vyznačujúci sa dominanciou Sovietskeho zväzu, aj keď ako spriatelnený protivník sa vyskytovalo na zozname COCOM (Koordinačný výbor pre kontrolu exportu). Pre Poľsko platilo embargo týkajúce sa dodávky strategických zbraní, hoci v tomto období bolo z tohto zoznamu Maďarsko už dávno vyradené. Okrem ekonomickej slabosti, aj tento fakt bol jedným z dôvodov pre nesúhlas časti česko-slovenských, resp. českých predstaviteľov (Václava Klauza) a čiastočne aj Maďarska prehlbovať kontakty s Poľskom a stredoeurópsku spoluprácu v polovici 90. rokov. Pre Poľsko bola typická snaha získať dobré vzťahy so všetkými svojimi susedmi a rozvíjať intenzívnu ekonomickú aj politickú spoluprácu a zabrániť objaveniu sa nových deliacich čiar v tomto regióne. Poľská politická elita bola príkladom urovnávania sporov, ktoré vychádzali z historického dedičstva. Poľská politika tak plnila úlohu stabilizačného faktora a odmietala prvky teritoriálneho revizionizmu. (Marušiak, 2008)

Poľsko začalo byť vnímané ako regionálna veľmoc až v druhej polovici 90. rokov. Bolo to dané jeho geografickou rozlohou, polohou, ako aj snahou vystupovať v integračnom procese bývalých komunistických krajín smerom do euroatlantických štruktúr ako iniciátor. Projekcia svojej krajiny do pozície regionálnej veľmoci u poľských politických elit bola posilnená vstupom Poľska do NATO, obnovením stredoeurópskej spolupráce na konci 90. rokov, zblížením s Nemeckom, nadviazaním strategického partnerstva s Ukrajinou. Vtedajší poľský minister zahraničných vecí Bronisław Geremek v tom čase vyhlásil, že Poľsko nie je veľkým štátom, ale ani malým štátom. Vyslovil apel, že Poľsko ako člen veľkých európskych a euroatlantických štruktúr môže zohrať rolu krajiny, ktorý preberá zodpovednosť za stredoeurópsky región. Poľsko sa tak malo stať jedným z faktorom vplyvu NATO alebo USA v strednej Európe, ako aj nositeľom posolstva Západu v tomto regióne. Poľsko však nadobudlo postavenie lídra v regióne nielen vďaka svojej rozlohe alebo vojenskému potenciálu, ale aj vďaka náskoku, ktorý získalo pred ďalšími krajinami tohto regiónu. Táto poľská komparatívna výhoda sa v dôsledku rozšírenia NATO a EÚ postupne vytráca. (Marušiak, 2008)

Poľsko sa snažilo svoju pozíciu v stredovýchodnej Európe aj v rámci celej Európy presadiť prostredníctvom tzv. Weimarského trojuholníka. Jeho členmi boli okrem Poľska aj Nemecko a Francúzsko. Od roku 1991 sa počas celých 90. rokov medzi nimi viac-menej pravidelne uskutočňovali konzultácie na vysokej úrovni. (Marušiak, 2008)

Poliari a Česi si vďaka jazykovej podobnosti môžu dobre rozumieť. Poliari sa im zdajú byť ako šikovní obchodníci,

ale leniví. Poliáci si myslia to isté o Čechoch. Poliáci sa považujú za statočných, ale Čechov vidia ako zbabelcov od doby, kedy boli v područí Nemecka cez 2. svetovú vojnu. V Poľsku pretrvávajú dve predstavy o Nemcoch. Prvý ukazuje poslušného, disciplinovaného, usilovného Nemca a ten druhý zachytáva Nemecko ako európsku hospodársku veľmoc. Rakúšania si vážili poľského kráľa Jána Sobieckeho, ktorý zachránil kresťanskú Viedeň od osmanských Turkov. Rakúšania vnímajú Poliakov ako nábožensky založených a odvážnych. Poliáci si všimajú Rakúsko ako právny štát uprostred blahobytu a poriadku. (Kastner, 2002) Po konfliktoch trvajúcich niekoľko storočí, v ktorých proti sebe stáli Poliáci a Nemci, sú vzťahy medzi oboma vládami najlepšie, čo sa nedá povedať o úrovni bežného občana. (Plater-Zyberk, 2000)

Pohľad **Čechov** na vlastné dejiny má výrazné emancipačné rysy, snaží sa zdôvodniť právo malého a ohrozeného národa na politickú samostatnosť odkazom na mimoriadne výkony dosiahnuté v minulosti. (Doležal, 1998)

Vzťahy Česka k Slovensku budú mať vždy zvláštny charakter a budú odlišné od vzťahov k iným štátom. Je to tak preto, lebo občanov Slovenska aj Česka spája spomienka na spoločný štát, ale aj veľa osobných väzieb, podobné kultúrne znaky aj ekonomické potreby. (Krejčí, 1993)

V súčasnosti sú česko-slovenské vzťahy označované najvyššími predstaviteľmi oboch krajín ako najlepšie v dejinách, t. j. lepšie ako v spoločnom štáte, pričom jeho rozpad mohol byť motivovaný prítomnosťou dvoch dominantných mužov (Vladimír Mečiar a Václav Klaus) v jednom priestore a zásadnými rozdielmi medzi víťaznými politickými subjektmi (HZDS a ODS), ich ekonomickými programami a predstavami o budúcnosti spoločného štátu, prípadne vonkajšími tlakmi smerujúcimi k oslabeniu strednej Európy.

Nemožno preto súhlasiť s názorom Samuela P. Huntingtona, ktorý sa vyjadril, že Česko-Slovensko sa rozdelilo v dôsledku kultúrnych rozdielov, hoci obe krajiny patria k tej istej civilizácii. (Huntington, 2001)

Okrem toho bolo rozdelenie ČSFR spôsobené trhlínami v základoch československého štátu, presnejšie vyplývalo z fikcie jednotného politického národa, nezodpovednosťou a neskúsenosťou politickej elity, dôsledkom sociálno-ekonomických dopadov tranzície, ako aj záujmami politickej elity na vzniku nových postov (približne 80 veľvyslaneckých úradov, obchodných a kultúrnych zastupiteľstiev SR, posilnenie ministerstiev a armády, vznik NBS). (Vodička, 1993) Už v období 1. ČSR existovalo vzájomné obviňovanie Čechov Slovákmi a naopak o tom, kto na koho viac dopláca. (Sidor, 1943)

Vzťahy Česka k Nemecku je možné odvodiť z faktu, že vzájomný pomer vojenskej a ekonomickej sily je

nepriaznivý pre Českú republiku. Česká republika má s Nemeckom najdlhšie hranice zo všetkých susedov a dostala sa do nemeckej sféry vplyvu. Vstup Českej republiky do sveta pôjde v prvom rade cez Nemecko. Vzťah k Poľsku je bezproblémový. Ozbrojené sily Poľska nepredstavujú nebezpečenstvo, ekonomická príbuznosť vytvára možnosti spolupráce v tejto oblasti. Vzťahy k Rakúsku sú ešte stále poznačené nánosom spomienok na habsburské impérium. Existuje tu výrazná asymetria vo vzťahoch Česka ku svojim susedom. Dominuje tu vzťah k Nemecku. Na druhej strane Česko nepredstavuje pre Nemecko prioritu. (Krejčí, 1993)

Hoci maďarské menšiny zaraďujeme k obyvateľstvu s veľmi vysokým životným a kultúrnym štandardom, politika **Maďarska** v oblasti menšín stále prináša nervozitu do vzťahov v strednej Európe. Medzi jej doktríny patrí prekonávanie jazykových bariér väčšinového národa alebo Deklarácia o politických právach menšín, z ktorej chce maďarská zahraničná politika urobiť normu v celej Európe a včleniť ju do dvostranných zmlúv so svojimi susednými štátmi. (Bombík, 1995)

Slováci si myslia, že Maďari neuznávajú územnú celistvosť ich krajiny. Maďari sa obávajú o prežitie svojej menšiny na území SR. Maďari sa považujú za historický národ, ale pre Slovákov sú iba votrelcami z ázijských stepí. Špecifický význam nadobudnú tie regióny, ktoré sú na pomedzí Slovenskej a Maďarskej republiky. Silná maďarská menšina bude môcť prispieť k integrácii tohto regiónu v tom prípade, ak každá zo zúčastnených strán bude zaobchádzať s problematikou národnostných menšín dostatočne obozretne. (Kastner, 2002)

Rakúsko prežíva s Maďarskom zakorenený pocit spolupatričnosti, ktorý sám seba posilňuje v priebehu vekov. Kontakty medzi Rakúskom a Poľskom pred rokom 1989 boli na všetkých úrovniach sporné, mizivé boli aj kultúrne vzťahy, rakúsky export klesol o polovicu v porovnaní s rokom 1980. Po páde železnej opony neviazali Rakúsko k Poľsku žiadne partikulárne záujmy. Poľsko vo svojej zahraničnopolitickej koncepcii, ktorá bola formulovaná v roku 1990, s Rakúskom nerátalo. Slovensko-rakúske vzťahy boli poznačené bremenom z minulosti, ktorým sú jadrové elektrárne v Jaslovských Bohuniciach a Mochovciach. K disharmónii prispela tiež situácia týkajúca sa dunajského vodného diela Gábčikovo-Nagymaros, v ktorej bolo Rakúsko pomerne aktívne, hoci sa ho to priamo nedotýkalo. Treťou udalosťou bol únos Michala Kováča ml. do Rakúska. Viedenský súd obvinil nepriamo slovenskú vládu vo svojom verdikte z podielu na príprave únosu. (Košar, 2004) Slováci vnímajú Rakúšanov cez prizmu antisľavizmu z čias habsburskej monarchie. Ani Česi nedosiahli v habsburskej monarchii také vyrovnanie, aké by boli očakávali. Maďarsko a Rakúsko spolu dvakrát prehrali vojnu (v rokoch 1918 a 1945) a vysoko sa oceňuje pomoc, ktorú poskytl Rakúšania utečencom

---

po maďarskej revolúcii v roku 1956. Rakúšania sa pozerajú na Slovincov ako na sympatických obyvateľov Horného Kraňska a tiež ako na krvilačných partizánov, monarchii verných Venétov alebo nacionálnych iredentistov. (Kastner, 2002)

„Cieľom všetkých národov v strednej Európe by malo byť zmierenie, vzájomné vyrovnanie a prekonanie krívd. Aby to však bolo kvalitné a trvalé, musí sa to uskutočniť na základe komplexnej informovanosti a vzájomnej úcty. A nie iba predstierať kvôli vstupu do Európskej únie.“ (Ferko, 1998, s. 120)

ZÁVER

Predložená vedecká práca ponúka rôzne definície strednej Európy v kontexte jej historických premien. Vysvetľuje príčiny slabej stredo európskej spolupráce s ďalekosiahlymi etnickými príčinami v staroveku a stredoveku, ktorými boli odlišnosti vo vývoji v západnej a v strednej Európe. Tie sa prejavili relatívne skorým integrovaním heterogénnych skupín obyvateľstva do spoločného štátu v západnej Európe, keď ich etnické ctenie v tom období bolo ešte pomerne slabé. To je dôvod, prečo sú v západnej Európe veľké, silné a jednotné štáty.

V strednej Európe tento proces prebiehal podstatne neskôr. V 19. storočí v habsburskom impériu vrcholili národno-emanipačné snahy, ktoré takémuto procesu zabránili, čo viedlo ku vzniku malých štátov v strednej Európe, čo má dosah aj do súčasnosti.

PhDr. Alexander Čemez, PhD.

Komunikácia a jazyk
Bazovského 2746/10, 911 08 Trenčín
Slovenská republika
cemez1@gmail.com

POUŽITÁ LITERATÚRA

- 1) Bačová, V.: *Etnická identita a historické zmeny*, Bratislava, Veda, 1996. 198 s. ISBN 80-224-0472-1.
- 2) Barša, P., Cisař, O.: *Anarchie a řád ve světové politice*, Praha, Portál, 2008. 559. ISBN 9788073670948.
- 3) Bibó, I.: *Bieda východoeurópskych malých štátov*: Vybrané štúdie, Bratislava: Kalligram, 1996. 578 s. ISBN 80-7149-148-9.
- 4) Bombík, S.: *Bližšie k Európe: štúdie a články*, Bratislava, Slovenská národná akadémia pre európske štúdie, 1995. 195 s. ISBN 80-967481-0-6.
- 5) Brzezinski, Z.: *Velká šachovnice*, Praha, Mladá fronta, 1999. 228 s. ISBN 80-204-0764-2.
- 6) Čemez, A.: *Medzinárodná bezpečnosť a integrácia strednej Európy*. In Kozoň, A., Hejdiš, M. (eds.) *Sociálna a ekonomická integrácia a dezintegrácia v bezpečnosti jedínca a spoločnosti*, Praha – Bratislava, VŠZaSP sv. Alžbety, SVŠEŠ, UJAK, SpoSolntE. ISBN 978-80-89533-02-2, s. 398 – 404.
- 7) Čemez, A.: *Multikultúrna výchova a identita v strednej Európe*. In: Dupkalová, M., Ištván, I. (eds.): *Medzinárodná vedecká elektronická konferencia pre doktorandov, vedeckých pracovníkov a mladých vysokoškolských učiteľov Prešov 2011*, Prešov, Katedra pedagogiky FHPV PU v Prešove. ISBN 978-80-555-0482-7, s. 24 – 31.
- 8) Doležal, B.: *Masaryk, Bibó, Rád! tři pohledy na smysl evropského vývoje* in: Szigeti, L., Kelemen, G. (editori): *Malé národy a štáty v strednej Európe*, Bratislava, Kalligram, 1998, s. 127
- 9) Duleba, A.: *Koniec súčasnej strednej Európy? Ukrajina a Slovensko po prvej vlne rozšírenia NATO: Geopolitické scenáre budúceho vývinu neintegrovanej strednej Európy a alternatívy pre Slovensko*, Bratislava, IVO, 1998. 167 s. ISBN 80-967739-6-8.
- 10) Duleba, A., Zálešák, T.: *Ruská zahraničná politika, stredná Európa a rozšírenie NATO* in: Bútora, M., Šebej, F. (editori): *Slovensko v šedej zóne? Rozširovanie NATO, zlyhanie a perspektívy Slovenska*, Bratislava, IVO, 1998. 255 s. ISBN 80-88935-01-6.
- 11) Ferko, A.: *O historickom bezvedomí: Stredná Európa – eseje*, Bratislava, Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 1998. 172 s. ISBN 80-88735-99-8.
- 12) Gbuřová, M.: *Medzi identitou a integritou*, Prešov, Slovacontact, 1996. 112 s. ISBN 80-88876-00-1.
- 13) Hanák, P.: *Stredná Európa ako historický región* in: Szűcs, J. a kol.: *Tri historické regióny Európy*, Bratislava, Kalligram, 2001. 130 s. ISBN 80-7149-263-9.
- 14) Handl, V., Hon, J., Pick, O. a kol.: *Vztahy ke státům střední Evropy od roku 1990*, Praha, Ústav mezinárodních vztahů, Karolinum, 1998. 284 s. ISBN 80-85864-44-4.
- 15) Hodač, J., Strejček, P.: *Politika Ruské federace v postsovětském prostoru a střední Evropě*, Brno, Mezinárodní politologický ústav, 2008. 317 s. ISBN 9788021047211.
- 16) Horváth, P.: *Středná Európa a její integrační pokusy* in: *Slovenská politologická revue*, č. 2/2004, s. 2
- 17) Hroch, M.: *Národy nejsou dilem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*, Praha, Slon, 2009. 315 s. ISBN 9788074190100.
- 18) Huntington, S. P.: *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*, Praha, Rybka Publishing, 2001. 447 s. ISBN 8086182495.
- 19) Hykisch, A.: *Nebojme sa sveta*, Bratislava, Lizard, 2001. 371 s. ISBN 80-967844-3-9.
- 20) Ivanička, K.: *Základy synergetiky*, Banská Bystrica, FPVaMV UMB, 1997. 180 s. ISBN 80-8055-482-X.
- 21) JEŘÁBEK, M.: *Za silnou střední Evropou: Středoevropské hnutí mezi Budapeští, Vídní a Brnem 1925 – 1939*, Praha, Dokořan, 2008. 302 s. ISBN 9788073631802.
- 22) Karlsson, I.: *Európa a národy – európsky národ alebo Európa národov*, Bratislava, Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, 1998. 145 s. ISBN 80-88880-22-X.
- 23) Kastner, R. Th.: *Tržní prostor střední Evropa: Mnoho kultur, jedna měna, nové šance*, Brno, Barrister & Principal, 2002. 191 s. ISBN 80-86598-35-7.
- 24) Koper, J.: *Vůla velmocí ako subjektívny faktor globalizácie*, Zvolen, Bratia Sabovci, s.r.o., 2004. 173 s. ISBN 80-89029-84-1.
- 25) Kořan, M.: *Rakouská zahraniční politika vůči ostatním zemím visegrádské skupiny* in: Hloušek, V., Sychra, Z.: *Rakousko v evropské a středoevropské politice*, Brno, Masarykova univerzita, 2004. 125 s. ISBN 80-210-3589-7.
- 26) Krejčí, O.: *Český národní zájem a geopolitika*, Praha, Universe, 1993. 179 s. ISBN 80-901506-2-4.
- 27) Krejčí, O.: *Geopolitika středoevropského prostoru: Pohled z Prahy a Bratislavy*, Praha, Victoria Publishing, 2009. 399 s. ISBN 9788074310010.
- 28) Krejčí, O.: *Mezinárodní politika*, Praha, Ekopress, 2007. 743 s. ISBN 9788086929217.
- 29) Kroutvor, J.: *Potíže s dějinami*, Praha, Prostor, 1990. 143 s. ISBN 80-85190-01-X.
- 30) Lidák, J.: *Medzinárodné vzťahy – medzinárodná politika*, Bratislava, Sofa, 2000. 179 s. ISBN 8085752700.
- 31) Lukáč, P.: *Milan Hodža v zápase o budúcnosť strednej Európy v rokoch 1939 – 1944*, Bratislava, Veda, 2005. 349 s. ISBN 80-224-0909-X.
- 32) Marušiak, J.: *Zahranická politika Polska po roku 1989 kontexte európskych integračných procesov* in: Marušiak, J., Sládek, K., Zelenák, P. (editori): *Integračné a dezintegračné procesy v strednej Európe v 20. storočí*, Bratislava, ÚPV SAV, Veda, CEP, 2008. 385. ISBN 9788-80-224-1000-7.

- 33) Montesquieu, Ch.: *Duch zákonov*, Bratislava, Tatran, 1989. 597 s. ISBN 80-222-0096-4.
- 34) Murphy, R. P.: *Úvod do kultúrnej a sociálnej antropológie*, Praha, SLON, 2004. 268 s. ISBN 80-86429-25-3.
- 35) Nič, M.: *Milan Hodža a István Bibó: Dve vízie strednej Európy po druhej svetovej vojne* in: Sziget, L., Kelemen, G. (editori): *Malé národy a štáty v strednej Európe*, Bratislava, Kalligram, 1998, s. 164
- 36) Tesař, F.: *Etnické konflikty*, Praha, Portál, 2007. 251 s. ISBN 9788073670979.
- 37) Plater-Zyberk, H.: *Ako stabilná je stredná Európa?* in: Dick, Ch., Aldis, A. (editori): *Stredná a východná Európa: Problémy a perspektívy*, Bratislava, Slovenský inštitút medzinárodných vzťahov, 2000. 264 s. ISBN 80-968224-3-8.
- 38) Sidor, K.: *Slovenská politika na pôde pražského snehu (1918 – 1938)*, Bratislava, Andreja, 1943.
- 39) Tóth, R.: *Chuť moci vo svete: Politické systémy sveta*, Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, 2006. 255 s. ISBN 8010000035.
- 40) Tóth, R.: *Modernizácia politického systému*, Banská Bystrica, FPVaMV UMB, 2001. 138 s. ISBN 8080555524.
- 41) Tóth, R.: *Úvod do regionálnej politiky* in: Tóth, R. a kol.: *Úvod do politických vied*, Bratislava, Smaragd, 2005. 193 s. ISBN 80-89063-15-2.
- 42) Vodička, K.: *Koaliční jednání: rozdělíme stát! Volby '92 a jejich důsledky pro československou státnost* in: Kipke, R., Vodička, K. (editori): *Rozloučení s Československem: Příčiny a důsledky česko-slovenského rozchodu*, Praha, Český spisovatel, 1993. 237 s. ISBN 80-202-0447-4.
- 43) Volner, Š.: *Základy geopolitiky*, Banská Bystrica, FPVaMV, 2003. 120 s. ISBN 8080558817.
- 44) Zajac, P.: *Stredná Európa*. In: Sziget, L., Kelemen, G. (eds.): *Malé národy a štáty v strednej Európe*, Bratislava, Kalligram, 1998.

PRÁVNÁ ÚPRAVA TZV. PROPOPULAČNÝCH OPATRENÍ V PRÁVNOM PORIADKU SLOVENSKEJ REPUBLIKY VOJNOVÉHO OBDOBIA

LEGISLATION OF SO CALLED PRO-POPULATION POLICY INSTRUMENTS IN THE LAW OF WARTIME SLOVAK REPUBLIC

Róbert Jáger¹

ABSTRAKT

JÁGER, R. Štúdia z názvom *Právna úprava tzv. propopulačných opatrení v právnom poriadku Slovenskej republiky vojnového obdobia* popisuje vývoj natality a slovenskej spoločnosti (ako súčasť spoločnosti československej) v medzivojnovom období. Rovnako sú tu popisované nástroje propopulačnej politiky s akcentom na ochranu plodu a ochranu tehotenstva v Slovenskej republike vojnového obdobia (1939-1945). Pozornosť je venovaná ideovým zdrojom predmetnej právnej úpravy, ako aj zákonodarnému procesu prijímania predmetnej právnej úpravy ako aj poukázaniu ako bola právna úprava ochrany plodu a ochrany tehotenstva realizovaná v praxi.

Kľúčové slová:

Interrupcia, umelé prerušenie tehotenstva, ochrana plodu, ochrana tehotenstva, Slovenská republika vojnového obdobia, Československá republika medzivojnového obdobia.

ABSTRACT

JÁGER, R. *Legislation of so-called pro-population policy instruments in the law of the wartime Slovak Republic.* This study describes the development of natality in Slovak society (as part of Czechoslovak society) in the inter-war period. Subsequently pro-population policy instruments are described, with an emphasis on protection of the foetus and pregnancy protection in the wartime Slovak Republic (1939–1945). Attention is paid to the ideological sources of the legislation, as well as the legislative process of adopting the legislation in question. Attention is also paid to the description of how legislation on protection of the foetus and pregnancy protection was realized in practice.

Key words:

Abortion; Protection of the foetus; Protection of pregnancy; wartime Slovak Republic; Czechoslovak Republic inter-war period.

1) JUDr. PhDr. Róbert Jáger, PhD. Katedra dejín práva, Právnická fakulta Trnavskej Univerzity, Kollárova 10, Trnava.

Vážnym problémom mnohých krajín súčasnej Európy je klesajúca pôrodnosť a s tým spojený problém postupného starnutia populácie. Kvôli eliminovaniu negatívnych dopadov týchto skutočností na spoločnosť sa snažia predstavitelia verejnej moci realizovať mnoho (viac menej úspešných či neúspešných) opatrení majúcich propopulačný charakter. Problém klesania natality v našej spoločnosti však existoval už v medzivojnovom období². Rovnako aj predstavitelia verejnej moci daného obdobia boli nútení prijímať určité opatrenia, ktorých primárnym účelom bolo zvýšenie natality. Výraznejší posun v úspešnosti týchto opatrení možno sledovať najmä v období Slovenskej republiky vojnového obdobia, kedy bolo prijatých niekoľko opatrení majúcich propopulačný charakter³. V tejto štúdii sa budeme venovať najmä popisu ochrany plodu a ochrany tehotenstva, ktoré boli v spoločnosti daného obdobia považované za jeden z nástrojov propopulačnej politiky. Vzhľadom na vysokú úspešnosť propopulačnej politiky Slovenskej republiky vojnového obdobia možno nástroje⁴ použité v danom období považovať prinajmenšom za formu inšpirácie aj pre spoločnosť súčasnú.

Termínom „propopulačné opatrenia“ na účely tejto štúdie budeme rozumieť súhrn opatrení majúcich za cieľ zvýšiť pôrodnosť obyvateľstva, alebo vyjadrené negatívne, je to súbor opatrení majúcich za cieľ zníženie pretrvávajúceho poklesu alebo stagnácie pôrodnosti obyvateľstva na našom území⁵. Synonymum termínu „propopulačné opatrenia“ je termín „pronatalitné opatrenia“⁶.

1. PÔRODNOSŤ V ČESKOSLOVENSKEJ SPOLOČNOSTI V MEDZIVOJNOVOM OBDOBÍ

Od polovice dvadsiaty rokov 20. storočia dochádzalo v našej spoločnosti k postupnému poklesu pôrodnosti⁷. Po roku 1921 na vývoj počtu obyvateľov pôsobilo najskôr pozitívne ukončenie 1. sv. vojny a vznik ČSR. Bezprostredne po ukončení vojny stúpila sobášnosť, čo následne vyvolalo zvýšenie pôrodnosti (táto bola najvyššia na východnom Slovensku). V dôsledku ďalšieho makroekonomického vývoja v povojnovom období dochádzalo k útlmu priemyselnej výroby, v dôsledku čoho narastal počet nezamestnaných. Následne klesala kúpna sila a znižovala sa životná úroveň obyvateľov. Prirodzeným dôsledkom tohto javu bola aj nižšia pôrodnosť (a znižovanie prirodzeného prírastku).

Jedným z prvých, ktorí poukázali na tento negatívny aspekt demografického vývoja bol profesor Alojz Ján Chura. Podľa neho bol rok 1924 považovaný za začiatok „rapídneho poklesu“. Do roku 1936⁸ klesla pôrodnosť na Slovensku o 32 percent⁹. V rokoch 1938 a 1939 síce došlo k jej stagnácii¹⁰, ale situácia bola naďalej považovaná za kritickú.

V októbri 1940 bol profesor Chura nútený korigovať svoje pozitívne predpovede z júla roku 1940 o náraste pôrodnosti¹¹ a konštatoval, že „nič sa neurobilo a nerobí sa nič na zabránenie populačného úpadku sloven-

- 2) Tento pokles predstavoval určitú fázu demografického prechodu z relatívne vysokých hodnôt: z 4,30 živo narodených detí na jednu ženu v roku 1920 na 2,80 živo narodených detí na jednu ženu v období pred II. svetovou vojnou.
- 3) Okrem ochrany plodu a tehotenstva to bola napríklad aj zvýšená daňová povinnosť slobodných osôb, zavedenie prídavkov na deti robotníkov, a „prinavrátenie“ žien do domácnosti“. Týmto aspektom pronatalitnej (alebo propopulačnej politiky) sa venujeme v samostatných štúdiách. Nárast ukazovateľov pôrodnosti bol v sledovanom období nielen na území Slovenska ale napríklad aj na území protektorátu Čechy a Morava.
- 4) V tomto prípade však nie je možné hovoriť len o úspešnosti jednotlivých nástrojov propopulačnej politiky oddelene, ale je možné hovoriť o úspešnosti len ako celku, teda o úspešnosti všetkých nástrojov propopulačnej politiky v danom období.
- 5) V tomto prípade však sledovaným obdobím počas ktorého bol spozorovaný dlhodobý pokles alebo v lepšom prípade stagnácia pôrodnosti bolo obdobie medzivojnové.
- 6) Ex lat. *nativitas* –atis-um. Narodenie, narodeniny. Pozri bližšie: ŠPAŇÁR, J. – HRABOVSKÝ, J. *Latinsko/Slovenský – Slovensko/Latinský slovník*, Bratislava, 1998, str. 384.
- 7) O nezvyčajnosti takéhoto javu v našej spoločnosti možno hovoriť najmä vzhľadom na atypickosť tohto vývoja z pohľadu sociologického. U väčšiny spoločností dochádza k (prirodzenému) poklesu pôrodnosti najmä v čase nepriaznivých vonkajších okolností (akým v danom období určite bola I. svetová voja) a po ukončení vojnových konfliktov zväčša dochádza k postupnému opätovnému nárastu pôrodnosti v populácii. V prípade našej populácie však došlo k viacerým deformáciám demografického obrazu spoločnosti (nezanedbateľná časť mužskej populácie v reprodukčnom veku vzhľadom na neutušené hospodárske pomery odchádzala za prácou do zahraničia et c. čo spôsobilo zníženie počtu /ak nie priam nedostatocnosť/ mužov v reprodukčnom veku). K tejto problematike pozri bližšie JÁGER, R. - JANIGOVÁ, E. *Vývoj právnej úpravy poskytovania sociálnej pomoci na území Slovenska (od najstarších čias do roku 1939)*. Banská Bystrica, 2013. s. 111.
- 8) V tomto roku vyšiel prvý zväzok Churovho diela *Slovensko bez dorastu*.
- 9) CHURA, A. J. *Slovensko bez dorastu?* Bratislava, 1936. s. 19.
- 10) SVETOŇ, J. *Vývoj obyvateľstva na Slovensku*. Bratislava, 1970. s. 258. K národnostnej štruktúre obyvateľstva Slovenska v roku 1930 pozri napríklad KOVÁČ, D. a kol., *Kronika Slovenska II- Slovensko v dvadsiatom storočí*, Bratislava, 1999, s. 176. K problematike národnostnej štruktúry obyvateľstva Slovenska v predchádzajúcich obdobiach pozri napríklad: STODOLA, E. *Štatistika Slovenska*, Turčiansky Sv. Martin, 1912.
- 11) Pozitívne prognózy vývoja pôrodnosti na našom území boli vytvorené na základe predpokladu nasledujúcich udalostí: odchod „pospolitosti“ s veľmi nízkou pôrodnosťou, odpadnutie maďarského obyvateľstva s nižšou pôrodnosťou, úbytok „potratárov“, zlepšovanie sociálnej situácie a zmenu spoločenskej atmosféry.

skej národnej pospolitosti¹². Zároveň kritizoval nepriateľ právej úpravy zakazujúcej predaj antikoncepčných prostriedkov a nespríšňovanie protipotratovej právnej úpravy¹².

Na nevyhnutnosť realizácie opatrení majúciich za cieľ zvýšenie pôrodnosti obyvateľstva na našom území upozorňoval aj Štefan Polakovič¹³. Odporúčal napríklad sprísnenie trestania potratov, zakázanie antikoncepcie, zdanení bezdetných, zlepšenie finančnej situácie mladých rodín a povinnosť žien stať sa matkami¹⁴. V roku 1941 vyšlo jeho dielo „Slovenský národný socializmus“, v ktorom zopakoval vyššie uvedené požiadavky, pričom zároveň poukázal na to, že napriek dvojročnému trvaniu Slovenskej republiky a zmene spoločenskej atmosféry („ovzdušia“) sa stále významne nezlepšovala situácia, keďže nedošlo k legislatívnej úprave viacerých navrhovaných a diskutovaných opatrení¹⁵. Mnohé z ním navrhovaných opatrení však boli do právneho poriadku Slovenskej republiky inkorporované práve v roku 1941.

2. OCHRANA TEHOTENSTVA A OCHRANA PLODU

Ak sme vyššie uvádzali, že populačný prírastok v slovenskej (a československej spoločnosti) medzivojnového obdobia klesal (v lepšom prípade stagnoval) a uvádzali sme aj opatrenia ktoré mali za cieľ tomuto stavu zabrániť, tak je len logické, že zákonodarca sa, popri snahe o pozitívne motivovanie obyvateľstva k zakladaniu a rozširovaniu rodín, snažil aj o predchádzanie takého konania, ktoré by malo za výsledok prerušenie tehotenstva. Na tomto mieste sa budeme venovať názorom vtedajších odborníkov z oblasti ako lekárskej tak aj právnickej na problematiku ochrany plodu (nenarodeného dieťaťa), ochranu tehotenstva ako aj podmienkam prerušenia tehotenstva alebo súdobým názorom na predchádzanie tehotenstva.

Je nevyhnutné uviesť, že termín prerušenie tehotenstva¹⁶ je termín známy právnej (ako aj lekárskej) vede najnovšej. Súdobá literatúra používala termín napríklad „vyhnanie plodu“ či „vypudenie plodu“. Ako synonymá bolo možné použiť aj termín abortia. Súčasný termín interrupcia alebo prerušenie tehotenstva v danej dobe používaný nebol. Rovnako sa v súdobej literatúre nepreferovalo používanie termínu „antikoncepčné prostriedky“, ale bolo preferované používanie termínu „kontrakoncepčné prostriedky“. Aby sme uľahčili porozumenie pertraktovanej problematiky, dovolili sme si súdobé termíny upraviť do podoby termínov používaných v dnešnej dobe (s prihliadnutím na to, aby sa nijakým spôsobom nezmenil význam pôvodného textu).

Vzhľadom na charakter slovenskej spoločnosti, ktorý bol od najstarších čias našich dejín veľmi silno spätý s kresťanstvom, jeho hodnotami a tradíciami, nebude nijako prekvapivým konštatovanie, že odpovede na otázky späté s prerušením tehotenstva alebo späté s predchádzaním tehotenstva v našej spoločnosti aj počas obdobia Slovenskej republiky vojnového obdobia boli zodpovedané zväčša negatívne. Hoci mnoho európskych krajín daného obdobia mierne liberalizovalo svoje názory na túto problematiku, v slovenskej spoločnosti naďalej pretrvávali pôvodné, viac konzervatívne, stanoviská k tejto problematike. (Rovnako je možné diskutovať aj o veľmi silnom vplyve tradičnej slovenskej religiozity aj na zmysľovanie značnej časti dnešnej slovenskej populácie).

V zmysle uvedeného nie je nijako prekvapivé, že medzi politikmi HSLS prevládali názory požadujúce sprísnenie trestania prerušenia tehotenstva a zakázanie či obmedzenie antikoncepčných prostriedkov. Okrem tradičnej slovenskej religiozity značný vplyv na tieto názory mala aj encyklika Pia XI. Casti Connubii. V tejto encyklike boli odsúdené interrupcie, sterilizácie a aj používanie antikoncepčných prostriedkov¹⁷. Rovnako aj Polakovič sa vo svojich dielach *K základom Slovenského štátu*

12) Slovenský lekár, 1940, č. 13, s. 302. Slovenský lekár, 1940, č. 17, s. 406.

13) Štefan Polakovič: slovenský filozof kresťanskej orientácie, stúpenec a rozvíjateľ filozofie Mauricea Blondela, naciológ, organizátor slovenskej filozofie, ideológ slovenskej štátnosti, predstaviteľ slovenského povojnového exilu a publicista. Od roku 1944 profesor filozofie Slovenskej univerzity (dnes UK). Interpretoval ideológiu Jozefa Tisa a slovenského nacionalizmu v intenciách blondelizmu. Pričinil sa o založenie Filozofického odboru Matice slovenskej v roku 1940 a o vydávanie prvého slovenského filozofického časopisu s názvom Filozofický zborník, ktorý vychádzal až do roku 1950. V roku 1947 emigroval do Argentíny.

14) POLAKOVIČ, Š. *K základom Slovenského štátu*, Filozofické eseje. Bratislava, 1939. s. 162.

15) POLAKOVIČ, Š. *Slovenský národný socializmus – Ideové poznámky*, Bratislava, 1941. s. 90-91.

16) Ak v tejto časti práce používame termín „prerušenie tehotenstva“, máme tým na mysli „umelé prerušenie tehotenstva“.

17) BABOR, J. *Eugenika a encyklika Casti connubii Pia XI*. In: Pamätnica III. kongresu slovenských katolíckych akademikov a seniorov v Bratislave 1931. Bratislava, 1931. s. 125-127.

a Slovenský národný socializmus postavil proti anti-koncepcii a prerušeniu tehotenstva. Zároveň vyzýval na ich potlačenie, nakoľko v nich videl ohrozenie mravnosti národa a jeho demografického rozvoja¹⁸.

Rovnako rázny postoj proti prerušeniu tehotenstva prezentoval Vojtech Tuka vo svojom prejave na zasadnutí Snemu dňa 30.11.1939¹⁹. V závere tejto emotívnej reči, ktorá sa v Sneme stretla s búrlivým prejavom akceptácie, jej autor poznamenal: „nezabúdajme, že pokrok alebo klesnutie populácie nie je nič iné ako číselne vykázaná úroveň mravnosti národa“²⁰. Je teda zrejmé, že opatrenia na ochranu plodu a plodnosti boli vnímané aj ako prostriedok propopulačnej politiky.

3. VÝVOJ PRÁVNEJ ÚPRAVY OCHRANY PLODU A PRERUŠENIA TEHOTENSTVA DO ROKU 1939

Pre lepšie pochopenie zmien, ku ktorým dochádzalo v právom poriadku Slovenskej republiky vojnového obdobia v oblasti realizovania prerušenia tehotenstva alebo predchádzania tehotenstvu, je nutné aspoň v stručnosti načrtnúť právnu úpravu pôvodnú. Prijatím zákonného článku č. VI/1878 trestného zákonníka o zločinoch a prečinoch sa uskutočnila prvá kodifikácia trestného práva v Uhorsku²¹. Právna úprava obsiahnutá v Trestnom zákonníku rozlišovala „vyhnanie plodu“, ktoré bolo spôsobené tehotnou ženou alebo iným s jej zvoľením, a „vyhnanie plodu“²² bez zvoľenia tehotnej ženy. §285 Trestného zákonníka postihoval prerušenie tehotenstva, ktoré bolo spôsobené tehotnou ženou alebo niekým iným s jej súhlasom, pričom sa trestalo

úmyselné, a to aj sprostredkované, prerušenie tehotenstva alebo usmrtenie plodu. Trest predstavoval „žalár“ (trest odňatia slobody) do dvoch rokov v prípade mimomanželského tehotenstva, inak sa mohol uložiť trest odňatia slobody do troch rokov. Ak sa niekto iný dopustil tohto činu zúšte a so súhlasom tehotnej, mal byť potrestaný trestom odňatia slobody do piatich rokov. Podľa súdnej praxe pre naplnenie skutkovej podstaty nebola podstatná dĺžka tehotenstva, ale len jeho faktická existencia. Rovnako nebolo dôležité, či bol plod usmrtенý už v maternici alebo sa narodil živý, alebo to, že zomrel pre predčasnú pôrodu²³. § 286 Trestného zákonníka postihoval prerušenie tehotenstva bez súhlasu tehotnej ženy. Sankciou bol trest odňatia slobody do piatich rokov. Ak by pri takomto konaní došlo k smrti tehotnej ženy trest odňatia slobody sa mal zvýšiť na trest v rozmedzí od desať do pätnásť rokov. § 289 Trestného zákonníka za tieto činy umožňoval subsidiárne uložiť aj vedľajší trest, ktorým bola v tomto prípade strata úradu.

Aj napriek vyššie uvedenému konzervatívno-religióznemu charakteru slovenskej spoločnosti sa z času na čas objavili názory podporujúce či požadujúce čiastočnú liberalizáciu prerušenia tehotenstva. Poslankyňa Poslaneckej snemovne Národného zhromaždenia Louisa Landová-Štychová²⁴ opakovane iniciovala návrh zákona, ktorým sa mali nahradiť ustanovenia upravujúce problematiku prerušenia tehotenstva podľa Trestného zákonníka (rovnako mal dôjsť k zmene obdobných ustanovení všeobecného trestného zákona z roku 1852, ktorý platil na území Čiech a Moravy)²⁵. V zmysle návrhov Landovej-Štychovej nemalo byť trestné prerušenie tehotenstva, ak bolo vykonané v dobe, keď plod nebol ešte schopný života

- 18) POLAKOVIČ, Š. *K základom Slovenského štátu*. In: Filozofické eseje. Bratislava, 1939. s. 164. POLAKOVIČ, Š. *Slovenský národný socializmus – Ideové poznámky*, Bratislava, 1941. s. 93-94.
- 19) „Z lekárskej fakulty bolo mi polouhradne oznámené, že na Slovensku sa stáva ročne 50 000 - 60 000 potratov, slovenský národ príde ročne o toľko dorastu. V našich lekárskejších kruhoch zahniezdil sa zvyk, že ženám sa „pomôže“, a to úradne, lekársky, ale samozrejme vec, len pod tou podmienkou, že to vrah vyžaduje zdravie budúcej matky. A taká matka potom priniesie od druhého lekára vysvedčenie, že áno, jej zdravie vyžaduje potrat. A čo je pravda, odvolávam sa na chýrečného berlínskeho gynekológa, profesora Bumana, ktorý 45 rokov bol profesorom na lekárskej fakulte a môžete si myslieť, pánovia, koľko tisíc a tisíc matiek prešlo jeho rukami. A na konci svojho profesorského účinkovania vyhlásil verejne toto: „Po celý môj život, v celom mojom lekárskom účinkovaní bolo len 6 takých prípadov, kde zdravie matky vyžadovalo umelý potrat.“ Pozri bližšie: Tesnopisecká správa o 18. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave v štvrtok 30. novembra 1939. Online dokument prístupný dňa 4.1.2014 <http://www.psp.cz/eknih/1939ssr/stenprot/018schuz/s018001.htm>.
- 20) Pozri bližšie: Tesnopisecká správa o 18. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave v štvrtok 30. novembra 1939. Online dokument prístupný dňa 4.1.2014 <http://www.psp.cz/eknih/1939ssr/stenprot/018schuz/s018001.htm>.
- 21) BEŇA, J. - GÁBRIŠ, T. *Dejiny práva na území Slovenska I (do roku 1918)*, Bratislava, 2008, s. 190.
- 22) Ďalej v texte budeme používať termín „prerušenie tehotenstva“.
- 23) MILOTA, A. - NOŽIČKA, J. *Trestné zákony zeme slovenskej a podkarpatskoruskej*, Kroměříž, 1931, s. 121.
- 24) Louisa Landová-Štychová bola česká novinárka, popularizátorka vedy, priekopníčka feminizmu a politička. Zasadala v Poslaneckej snemovni Národného zhromaždenia ako poslankyňa za Československú stranu národne socialistickú, neskôr za Socialistické zjednotenie a Komunistickú stranu Československa.
- 25) Návrh poslance L. Landové-Štychovej a soudruhů na novelisaci ustanovení hlavy XVI., I. dílu všeobecného trestního zákona ze dne 27. května 1852 o vyhnání plodu ze života jakož i § 284-286 z r. 1878: V. (tlač č. 535). Online dokument prístupný dňa 4.1.2014 <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/index06.htm>.

mimo maternice, bolo vykonané na základe žiadosti ženy a za splnenia jednej zo štyroch indikácií: lekárskej, eugenickej, sociálnej alebo kriminálnej (ak išlo o následky znásilnenia alebo zvedenia mladistvých do 17 rokov)^{26, 27}.

Napriek pomerne striktnej právnej úprave prerušenia tehotenstva, ktorá na území Slovenskej republiky nového obdobia platila, fakticky sa prerušenie tehotenstva realizovalo. Platila v lekárskejších kruhoch všeobecne akceptovaná zásada, podľa ktorej bolo možné tehotenstvo prerušiť „len vtedy, ak sa hroziaca závažná škoda na živote alebo zdraví ženy nedala odvrátiť inak“²⁸. Táto zásada sa v praxi, ako tomu už častokrát býva, vykladala veľmi ľahkovážne a svojvoľne. V praxi to znamenalo, že ak konkrétny lekár konštatoval, že tehotenstvo je na neprospech zdravia tehotnej ženy, mohlo jej byť tehotenstvo prerušené. (O tom, že v praxi sa prerušenie tehotenstva reálne uskutočňovalo nasvedčuje aj správa, ktorú prezentoval Vojtech Tuka vo vyššie uvedenom prejave)^{29, 30}.

Aj v lekárskejších odborných kruhoch prevládali skôr negatívne stanoviská k otázke prerušenia tehotenstva. Oponenti čo i len čiastočného dekriminalizovania prerušenia tehotenstva argumentovali tým, že ide o závažný a rizikový zásah do tela tehotnej. Rovnako poukazovali aj na fakt, že čo i len čiastočnou dekriminalizáciou prerušenia tehotenstva mohlo neskôr dôjsť k „akceptácii potratov ako dostupného a legálneho antikoncepcného

ho prostriedku, čím by sa v konečnom dôsledku zvýšil počet nechcených tehotenstiev, pohlavných chorôb v prípade uprednostňovania potratov pred prostriedkami preventívnej ochrany, ktoré poskytujú ochranu aj pred venerickými chorobami, a počet sterilných manželstiev vzhľadom na častý následok potratu v podobe trvalej sterility“³¹.

Zástancovia prerušenia tehotenstva naopak poukazovali na to, že čiastočnou dekriminalizáciou prerušenia tehotenstva by došlo k zosúladieniu stavu právneho so stavom faktickým. Zároveň videli v dekriminalizácii prerušenia tehotenstva na základe eugenickej indikácie³² možnosť ako zabrániť šíreniu dedičných chorôb. Pri sociálnej indikácii poukazovali na prerušenie tehotenstva ako na prostriedok na zastavenie šírenia chudoby³³. Nie je nijako prekvapivé, že väčšina lekárov, vrátane významných predstaviteľov lekárskej vedy na Slovensku (prof. Dr. Ostrčil, prof. Prokop, prof. Netoušek, prof. Hong, prof. Frankenberger, Doc. Křivý) rázne odmietala eugenickú a sociálnu indikáciu ako argument v prospech čo i len čiastočnej dekriminalizácie prerušenia tehotenstva³⁴. Nezanedbateľné množstvo lekárov však uznávalo lekársku indikáciu. Aj napriek tomuto tvrdeniu však žiaden z vyššie uvedených návrhov zákonov na čiastočnú dekriminalizáciu prerušenia tehotenstva nezískal širšiu podporu v lekárskej obci³⁵.

- 26) Pozri bližšie: „*Odstranění plodu v době, kdy jest již schopen života mimoděložního smí býti vykonáno jedině na základě lékařské indicace. Kdo by vykonal v této době cokoliv, aby odstranil plod bez lékařských indicací dopustí se zločinu, který se trestá žalářem od 1 do 5 let. Byla-li tím způsobena ženina smrt, trestá se pachatel těžkým žalářem od 5 do 10 let.*“ Návrh poslance L. Landové-Štychové a soudruhů na novelisu ustanovení hlavy XVI., I. dílu všeobecného trestního zákona ze dne 27. května 1852 o vyhnání plodu ze života jakož i § 284-286 z r. 1878: V. (tlač č. 535). Online dokument přístupný dňa 4.1.2014 <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/index06.htm>.
- 27) Aj Ministerstvo spravodlivosti ČSR vypracovalo vlastný návrh zákona, na základe ktorého mal byť dobrovoľný potrat za približne rovnakých indikácií legalizovaný. Pozri bližšie: SNA, fond SSR, šk. č. 104, 14/941.
- 28) KOHOUT, J. *Umělé přerušení těhotenství z léčebných důvodů vzhledem k rozhodnutí nejvyššího soudu ze dne 30. prosince 1930*. In: *Praktický lékař*, 1932, č. 1, s. 13. Alebo LETZ, R. *Slovenské dejiny V. (1938-1945)*. Bratislava, 2012, s.198.
- 29) „Z lekárskej fakulty bolo mi poloúradne oznámené, že na Slovensku sa stáva ročne 50.000-60.000 potratov, slovenský národ príde ročne o toľko dorastu. V našich lekárskejších kruhoch zahniezdil sa zvyk, že ženám sa „pomôže“, a to úradne, lekárske, ale samozrejme vec, len pod tou podmienkou, že to vraj vyžaduje zdravie budúcej matky. A taká matka potom priniesie od druhého lekára vysvedčenie, že áno, jej zdravie vyžaduje potrat“.
- 30) Aby sa takémuto svojvoľnému výkladu zabránilo, bolo nevyhnutným aby v tejto veci zaujal stanovisko Najvyšší súd. Stalo sa tak, a Najvyšší súd ČSR z 30. decembra 1930 podal rigorózný výklad spomenutej zásady. V zmysle tohto rozhodnutia umelé prerušenie tehotenstva bolo možno vykonať len vtedy, ak tehotnej žene hrozí „bezprostredné nebezpečenstvo pre jej život, inak bolo trestné. KOHOUT, J. *Umělé přerušení těhotenství z léčebných důvodů vzhledem k rozhodnutí nejvyššího soudu ze dne 30. prosince 1930*. In: *Praktický lékař*, 1932, č. 1, s. 13.
- 31) PELC, H. *Stanovisko lékařské a sociálně zdravotní k otázce umělého přerušení těhotenství a ochraně před počětím*. In: *Praktický lékař*, 1930, č. 8, s. 288-289.
- 32) BABOR, J. *Eugenika a encyklika Casti connubii Pia XI*. In: Pamätnica III. kongresu slovanských katolíckych akademikov a seniorov v Bratislave 1931, Bratislava, 1931. s. 125-127.
- 33) PELC, H. *Stanovisko lékařské a sociálně zdravotní k otázce umělého přerušení těhotenství a ochraně před počětím*. In: *Praktický lékař*, 1930, č. 8, s. 288-289.
- 34) SNA, fond SSR, šk. č. 104, 14/941.
- 35) FALISOVÁ, A. *Zdravotnictvo na Slovensku v medzivojnovom období*, Bratislava, 1999. s. 171.

4. VÝVOJ PRÁVNEJ ÚPRAVY OCHRANY PLODU A PRERUŠENIA TEHOTENSTVA PO ROKU 1939

§ 86 úst. zák. č. 185/1939 Sl. z. o *Ústave Slovenskej republiky* bolo deklarované, že manželstvo, rodina a materstvo sú pod zvýšenou ochranou právneho poriadku³⁶. Len pre porovnanie poukážeme, že § 126 úst. zák. č. 121/1920 Zb. z. a. n. Ústavná listina Československej republiky deklaroval že manželstvo, rodina a materstvo sú pod zvláštnou ochranou zákonov³⁷. Po prijatí úst. zák. č. 185/1939 Sl. z. došlo teda k miernemu terminologickému posunu vo veciach ochrany manželstva, rodiny a materstva³⁸. Na prvý pohľad nebadateľná zmena však v rovine teórie štátu a práva a v rovine právnej filozofie môže mať veľký význam: ochrana poskytovaná na základe zákonov je užšia, nakoľko zákony tvoria len časť právneho poriadku. Ochrana právnym poriadkom je teda koncipovaná omnoho širšie ako tomu bolo podľa pôvodnej úpravy. Túto, na prvý pohľad len terminologickú zmenu, v oblasti ochrany manželstva, rodiny a materstva je nevyhnutné hodnotiť v zmysle vyššie uvedených terminologických rozdielov nanajvýš pozitívne.

Medzi prvé pokusy, majúce za cieľ zmeniť právnu úpravu predchádzania tehotenstva (antikoncepčnou cestou) sa stal vládny návrh zákona o zákaze obchodovania s antikoncepčnými³⁹ prostriedkami, ktorý sa mal týkať „všetkých prostriedkov, ktoré sú spôsobilé účinkovať antikoncepčne“⁴⁰.

Nedodržanie tohto zákazu malo byť v zmysle návrhu zákona trestané ako prečin trestom odňatia slobody do šiestich mesiacov, v prípade opakovaného deliktu trestom odňatia slobody do dvoch rokov. Zároveň existovala aj možnosť uložiť vedľajšie (peňažné) tresty od 1 000 do 100 000 Ks. Návrh zákona bol v dôvodovej správe odôvodnený tým, že „uvádzanie antikoncepčných prostriedkov ohrozuje rodinu a spôsobuje depopuláciu, ohrozenie verejnej mravnosti a zodpovednosti“⁴¹. Zo sta-

noviska Najvyššieho účtovného kontrolného úradu možno dedukovať odmietavé stanovisko vo vzťahu k návrhu zákona. V tomto stanovisku sa argumentovalo tým, že zákaz predaja antikoncepčných prostriedkov by „mohol mať za následok rozšírenie pohlavných chorôb a zvýšenie počtu nemanželských detí, rovnako by mohlo dôjsť aj k priamemu podnieteniu dovozu antikoncepčných prostriedkov z cudziny a k ich rozširovaniu na našom území“⁴². V stanovisku bolo poukázané aj na fakt, že aj Nemecko známe silnou propopulačnou politikou, nezakazovalo obchod s antikoncepčnými prostriedkami, a ich predaj sa dokonca realizoval aj na verejných miestach. Návrh zákona v takejto podobe bol vo svojej podstate „novinkou, lebo doteraz snád ani jeden štát nezasiahol k podobnému opatreniu“⁴³. Tento vládny návrh nebol predložený na rokovanie Snemu, avšak jeho idea bola obsiahnutá v ďalšom vládnom návrhu zákona, ktorý mal upravovať ochranu plodu.

Prvá verzia návrhu zákona upravujúceho realizáciu prerušenia tehotenstva⁴⁴ (neskoršieho zákona č. 66/1941 Sl. z. o ochrane plodu, jeho vzniku a o zmene §§ 285 a 286 trestného zákona a §§ 423 až 427 vojenského trestného zákona /ďalej len „zákon o ochrane plodu“) pochádza z roku 1940. Pôvodný návrh zákona zahŕňal aj ďalšie trestné činy proti životu ako vražda, usmrtenie či účasť na samovražde. V dôvodovej správe k tomuto návrhu zákona bola za hlavný dôvod vydania tohto zákona označená snaha o zvýšenie populácie: „zvýšená ochrana plodu a jeho vzniku je predpokladom zdravej populácie, podmienkou rozvoja a šťastnej budúcnosti národa a preto je aj eminentným záujmom štátu“⁴⁵.

V zmysle vládneho návrhu zákona o ochrane plodu bolo už v §1 stanovené, že umelé prerušenie tehotenstva je zakázané a trestné. Následne bola z tohto ustanovenia stanovená výnimka pre prípad vážneho ohrozenia života tehotnej ženy. Zárok prerušenia tehotenstva mal byť prevedený len v určených ústavoch ministerstvom vnútra, a mal byť vykonaný príslušným prednostom ale-

36) Pozri bližšie: § 86 úst. zák. č. 185/1939 Sl. z. o ústave Slovenskej republiky, zo dňa 21. júla 1939.

37) Pozri bližšie: § 126 úst. zák. č. 121/1920 Zb. z. a. n. Ústavná listina Československej republiky. Text prístupný napríklad v BENKO, J. a kol. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II*, Bratislava, 1998, s.115.

38) K právnej úprave vzťahov medzi rodičmi a deťmi pozri napríklad ŠOŠKOVÁ, I. Zákon o osvojení z roku 1928 - jednotná právna úprava inštitútu osvojenia v medzivojnovom Československu. In: FRÝDEK, M. -TAUCHEN, J. (eds). *Pocťa Karlu Schellemu k 60. narodeninám: sborník k životnému jubileu*. Brno: Nakladatelství KEY Publishing, 2012, (str. 595-603).

39) Pôvodné znenie dokumentu obsahovalo termín „kontrakoncepčné“ prostriedky.

40) SNA, fond ÚPV, šk. č. 157, 57/41.

41) SNA, fond ÚPV, šk. č. 243, 13408/39.

42) SNA, fond SSR, šk. č. 75, 31/1940.

43) SNA, fond SSR, šk. č. 75, 31/1940.

44) Pozri bližšie: Vládny návrh zákona o ochrane plodu, jeho vzniku a o zmene §§ 285, 286 trestného zákona a §§ 423 až 427 vojenského trestného zákona. Tlač č. 310, on-line dokument prístupný dňa 4.1.2014 http://www.psp.cz/eknih/1939ssr/tisky/t0310_00.htm.

45) Pozri bližšie: Dôvodová správa k vládny návrh zákona o ochrane plodu, jeho vzniku a o zmene §§ 285, 286 trestného zákona a §§ 423 až 427 vojenského trestného zákona. Tlač č. 310, on-line dokument prístupný dňa 4.1.2014 http://www.psp.cz/eknih/1939ssr/tisky/t0310_00.htm.

bo jeho riadnym zástupcom, až po tom ako bolo zistené ohrozenie života tehotnej ženy dvoma úradnými lekármi. K vykonaniu prerušenia tehotenstva mohlo nastať len po vyčerpaní všetkých liečebných možností. Celý priebeh zákroku mal byť podrobne popísaný v zápisnici, ktorá sa mala odovzdať ministerstvu vnútra. Prijatie akejkoľvek formy (priamej alebo nepriamej) odmeny za takéto zákrok malo byť zakázané⁴⁶.

Podľa § 2 vládneho návrhu zákona lekár, ktorý porušil tieto pravidlá, mal byť potrestaný trestom odňatia slobody od šiestich mesiacov do piatich rokov. Osobitne malo byť potrestané porušenie ustanovení o vyhotovení a odovzdaní zápisnice o zákroku ministerstvu vnútra⁴⁷.

Podľa dôvodovej správy k tejto časti návrhu sa týmto mal len právne normovať stav, ktorý v praxi už existoval. „V praxi totiž, keď prevedie lekár prerušenie tehotnosti preto, lebo tehotnosť ohrozovala život alebo zdravie tehotnej ženy, je táto jeho činnosť beztretná. Keďže sa ňou sledoval cieľ záchranu života ženy a nie prerušenie tehotenstva ako také“⁴⁸. Len ako zaujímavosť uvádzame aj fakt, že predmetný návrh zákona umožňoval vykonanie prerušenia tehotenstva aj v situácii kedy „vypudenie plodu“ začalo prirodzene. Išlo teda len o dokončenie spontánneho potratu.

V odborných lekárskejších kruhoch vyvolal tento vládny návrh zákona búrlivú reakciu. Preto v decembri 1940, ešte pred predložením konečnej verzie vládneho návrhu zákona, zvolal dekan lekárskej fakulty Slovenskej uni-

verzity odbornú komisiu⁴⁹, aby sa táto vyjadrila k vládne- mu návrhu zákona. Komisia zaujala pomerne radikálne stanovisko, v rámci ktorého navrhla, aby v § 1 vládneho návrhu zákona bol zakázaný každý „potrat do 7 mesiacov i predčasné vyvolanie pôrodu“⁵⁰, smerujúce k úmyselnému usmrteniu plodu“. V stanovisku odbornej komisie bolo zároveň deklarované, že lekárska indikácia „pre zavedenie potratu podľa dnešného stavu lekárskejších vedomostí nejestvuje. Predčasné vyvolanie pôrodu za účelom zachovania života matky a plodu malo byť prípustné len na základe písomného posudku internej kliniky Slovenskej univerzity“⁵¹. Ešte radikálnejšie vyznieva konštatovanie obsiahnuté v stanovisku odbornej komisie požadujúce aby sa úmyselné spôsobilie nedovoleného prerušenia tehotenstva alebo vyvolanie predčasného pôrodu trestalo ako vražda, pričom ak by sa takéhoto konania dopustil lekár, mal by mu navyiac byť odňatý diplom⁵². Tieto pripomienky však počas ďalších prác na vládnom návrhu zákona neboli akceptované. Ako jeden z argumentov pre nezpracovanie týchto pripomienok odbornej komisie bol názor ministra pravosúdia (ministra spravodlivosti) Dr. Fritza. Ten uviedol, že ustanovenie o „aktuálnom stave lekárskejších vedomostí“ nemožno začleniť do zákona, keďže ten by sa musel meniť spolu s prípadnou zmenou týchto vedomostí⁵⁴.

Po tom, ako bol tento vládny návrh zákona predložený Snemu, bol návrh pridelený ústavno-právnej výboru a sociálnemu a zdravotnému výboru. Na spoločnom zasadnutí dňa 25. marca 1941 ho tieto výbory prerokovali⁵⁵. Výbory (na rozdiel od ministerstva pravosúdia) akcepto-

46) Porovnaj: § 1.(1) Umelé prerušenie tehotnosti je zakázané a trestné. (2) V prípade vážneho ohrozenia života tehotnej ženy môže sa umelé prerušenie tehotnosti previesť len v ústavoch Ministerstvom vnútra na to určených a len po vyčerpaní všetkých liečebných možností; smie ho previesť len prednosta príslušného oddelenia ústavu, prípadne jeho riadny zástupca po zistení ohrozenia života tehotnej ženy dvoma úradnými lekármi. (3) Ohrozenie života sa zistí a potreba zákroku sa odôvodní zápisnične pred prevedením zákroku. Tiež o prevedení zákroku sa vyhotoví zápisnica. Odis zápisnice treba ihneď predložiť Ministerstvu vnútra. (4) Za úkony, uvedené v predošlých odsekoch, nesmie sa prijať ani priamo ani nepriamo nijaká odmena. Pozri bližšie: návrh zákona o ochrane plodu, jeho vzniku a o zmene §§ 285, 286 trestného zákona a §§ 423 až 427 vojenského trestného zákona. Tlač č. 310, on-line dokument prístupný dňa 4.1.2014 http://www.psp.cz/eknih/1939ssr/tisky/t0310_00.htm.

47) § 2.(1) Lekár, ktorý v prípade vážneho ohrozenia života tehotnej ženy prevedie umelé prerušenie tehotnosti proti ustanoveniam § 1, ods. 1, potresce sa pre zločin žalárom od šiestich mesiacov do päť rokov. (2) Kto poruší ustanovenia § 1, ods. 3, potresce sa pre prečin väznením od jedného mesiaca do troch rokov. Pozri bližšie: návrh zákona o ochrane plodu, jeho vzniku a o zmene §§ 285, 286 trestného zákona a §§ 423 až 427 vojenského trestného zákona. Tlač č. 310, on-line dokument prístupný dňa 4.1.2014 http://www.psp.cz/eknih/1939ssr/tisky/t0310_00.htm.

48) Pozri bližšie: návrh zákona o ochrane plodu, jeho vzniku a o zmene §§ 285, 286 trestného zákona a §§ 423 až 427 vojenského trestného zákona. Tlač č. 310, on-line dokument prístupný dňa 4.1.2014 http://www.psp.cz/eknih/1939ssr/tisky/t0310_00.htm.

49) V zložení prof. K. Čársky, prof. M. Šeliga, prof. E. Filo, prof. A. J. Chura a prof. H. Krsek.

50) Pôvodný text používal termín „zavedenie pôrodu“.

51) SNA, fond MV, šk. č. 154, 400/41. Pozri bližšie: LETZ, R., *Slovenské dejiny V. (1938-1945)*. Bratislava, 2012, s.198.

52) Tamtiež.

53) Odôvodnenie komisie okrem iného uvádzalo: „Komisia vychádzala pri posúdení otázky potratu z toho základného prírodovedeckého stanoviska, že život plodu je životom ľudským a ako taký teda nesporne potrebuje právnej ochrany. Preto sa komisia zásadne stavia proti hocjakému taxatívne dovolenému, alebo dokonca len pasívne trpenému usmrcovaniu plodu a to bez výnimiek. Obvyčajne uvádzané tzv. lekárske indikácie k zavedeniu potratu – nech sa už označujú ako absolútne alebo dokonca i len relatívne – podľa názoru komisie neobstoja pred prísnu vedeckou kritikou.“ Pozri bližšie: SNA, fond MV, šk. č. 154, 400/41.

54) SNA, fond MV, šk. č. 154, 400/41.

55) Na prerokovaní tohto vládneho návrhu zákona na spoločnom zasadnutí výborov sa zúčastnili aj reprezentanti lekárskej fakulty (prof. Šeliga a prof. Filo).

vali názory odbornej komisie Lekárskej fakulty vo vzťahu k lekárskej indikácii prerušenia tehotenstva a pozmenili vládný návrh zákona tak, že z neho boli vypustené vyššie uvedené ustanovenia (§1 a §2). Bez ohľadu na to, aké stanovisko zastávame v otázkach prerušenia tehotenstva, veľmi sympaticky znie druhá veta stanoviska ústavno-právneho výboru, ktorý vo svojej správe deklaroval: „podľa dnešného stavu lekárskej vedy niet takmer takých prípadov, žeby samotná tehotnosť ohrozovala život ženy. Tehotnosť je stav fyziologický a nie stav patologický“⁵⁶.

Vládný návrh zákona bol následne v Sneme schválený a publikovaný ako zákon č. 66/1941 Sl. z. o ochrane plodu, jeho vzniku a o zmene §§ 285 a 286 trestného zákona a §§ 423 až 427 vojenského trestného zákona /ďalej len „zákon o ochrane plodu“/. Zákon o ochrane plodu zahŕňal okrem sprísnenia trestov za už existujúce skutkové podstaty prerušenia tehotenstva (§ 2), zaviedol aj nové skutkové podstaty, ktoré kriminalizovali napomáhanie prerušenia tehotenstva (§ 1), dočasné a trvalé úmyselné zbavenie schopnosti plodenia (§ 3), ako aj produkciu a distribúciu antikoncepčných prostriedkov zameraných proti počatiu.

V zmysle § 1 zákona o ochrane plodu boli zavedené nové skutkové podstaty, ktoré trestali úmyselnú „činnosť, ktorou sa má umožniť prerušenie tehotenstva,“ pričom nebolo rozhodujúce, či došlo alebo nedošlo k prerušeniu tehotenstva. Konkrétne išlo o

- a) prenechanie alebo zadováženie prostriedkov s vedomím, že majú byť použité na prerušenie tehotenstva⁵⁷;
- b) poskytnutie návodu ako možno takýto prostriedok zadovážiť, vyrobiť alebo použiť;
- c) poskytnutie iného návodu ako možno prerušiť tehotenstvo s vedomím, že tento má byť použitý na prerušenie tehotenstva;
- d) ponúknutie sa niekomu na prerušenie tehotenstva alebo pomoc pri prerušení tehotenstva^{58 59}.

Zákon o ochrane plodu, okrem ustanovení majúciich za cieľ predchádzať prerušeniu tehotenstva (teda majúciich za cieľ ochranu „plodu“), obsahoval aj ustanovenia zamerané na ochranu „plodnosti“: v zmysle § 3 zákona o ochrane plodu mal byť ten, kto zbaví iného schopnosti plodenia s úmyslom urobiť ho neplodným, potrestaný pre zločin trestom odňatia slobody od jedného do piatich rokov (ak sa tak stalo proti vôli poškodeného, mal byť potrestaný trestom odňatia slobody od dvoch do desiatich rokov)⁶⁰. Ak nastala len dočasná sterilita, vinník sa mal potrestať trestom miernejším: mal mu byť uložený trest odňatia slobody od šiestich mesiacov do troch rokov, ak konal proti vôli poškodeného, od dvoch do piatich rokov, ak konal proti vôli poškodeného⁶¹. Ak by bol páchatelom takéhoto trestného činu lekár alebo pôrodná asistentka⁶², súd mal zakázať danej osobe výkon povolania navždy alebo len na určitý čas⁶³. Je zaujímavé, že toto ustanovenie trestajúce sterilizáciu nijakým spôsobom nezmenilo ustanovenie § 303 trestného zákonníka, obe tieto úpravy boli účinné súčasne.

Podľa § 4 zákona o ochrane plodu mal byť ten, kto vyrába, dováža, predáva alebo inak rozširuje, prípadne s cieľom rozširovania prechováva prostriedky, ktoré slúžia výlučne proti počatiu, potrestaný pre prečin trestom odňatia slobody od jedného mesiaca do jedného roku a peňažným trestom od 1000 Ks do 10 000 Ks. Samotné toto ustanovenie zákona o ochrane plodu bolo zamerané proti prostriedkom, ktoré, v zmysle dôvodovej správy „vedľa účelu zabrániť plodeniu sledujú aj iné zdravotné účely, ako sú napr. ochranné prostriedky, ktoré majú zároveň chrániť pred pohlavnými chorobami.“ Zákonodarca v tomto ohľade pristúpil na pripomienky Najvyššieho účtovného kontrolného úradu, ktoré už boli uvedené vyššie. Podľa správy ústavno-právneho výboru sa výbor ohľadom tohto bodu stotožnil s kresťanskou náukou, „podľa ktorej všetky prostriedky, ktoré môžu slúžiť proti počatiu, sú amorálne“⁶⁴.

56) Pozri bližšie: Správa ústavno-právneho výboru o vládnom návrhu zákona o ochrane plodu, jeho vzniku a o zmene §§258 a 286 trestného zákona a §§423 a 427 vojenského trestného zákona. (tlač. č. 316), on-line dokument prístupný dňa 4.1.2014 http://www.psp.cz/eknih/1939ssr/tisky/t0319_00.htm.

57) Text zákona obsahoval termín „vyhnanie plodu“.

58) Pozri bližšie: § 1, zák. č. 66/1941 Sl. z. o ochrane plodu, jeho vzniku a o zmene §§ 285 a 286 trestného zákona a §§ 423 až 427 vojenského trestného zákona.

59) Takéto konania mali byť trestané, ak daný čin nebol prísnejšie trestaný podľa iných trestných ustanovení, ako prečin trestom odňatia slobody od jedného do šiestich mesiacov.

60) Pozri bližšie: § 5, ods. 1. zák. č. 66/1941 Sl. z. o ochrane plodu, jeho vzniku a o zmene §§ 285 a 286 trestného zákona a §§ 423 až 427 vojenského trestného zákona.

61) Pozri bližšie: § 3, ods. 2. zák. č. 66/1941 Sl. z. o ochrane plodu, jeho vzniku a o zmene §§ 285 a 286 trestného zákona a §§ 423 až 427 vojenského trestného zákona.

62) Pôvodný text obsahoval termín „pôrodná asistentka (babica)“.

63) Pozri bližšie: § 5, ods. 2. zák. č. 66/1941 Sl. z. o ochrane plodu, jeho vzniku a o zmene §§ 285 a 286 trestného zákona a §§ 423 až 427 vojenského trestného zákona.

64) Pozri bližšie: Správa ústavno-právneho výboru o vládnom návrhu zákona o ochrane plodu, jeho vzniku a o zmene §§258 a 286 trestného zákona a §§423 a 427 vojenského trestného zákona. (tlač. č. 316), online dokument prístupný dňa 5.1.2014 http://www.psp.cz/eknih/1939ssr/tisky/t0319_00.htm.

V praxi však nedošlo ani po nadobudnutí jeho účinnosti k zjednoteniu stavu faktického a právneho (ktorý bol spôsobený právnym zákazom vykonávania prerušenia tehotenstva a praktickým obchádzaním tohto zákazu odôvodňovaným lekárske indikovaním nevyhnutnosti takéhoto zákroku.

Interpretácia zákona o ochrane plodu vo vzťahu k lekáskym indikáciám bola naďalej nejasná. Zatiaľ čo zo správ ústavnoprávneho výboru a sociálneho a zdravotného výboru vyplývalo, že akékoľvek umelé prerušenie tehotenstva je trestné a neexistujú žiadne reálne lekárske indikácie, ktoré by prerušenie tehotenstva umožňovali, z listu ministerstva pravosúdia adresovanému Spolku lekárov Slovenského štátu o vykladaní zákona o ochrane plodu vyplýva postup opačný⁶⁵.

V liste sa uvádza: Predpisy §§ 285 trestného zákona výslovne nestanovujú, v ktorých prípadoch môže lekár beztrestne previesť umelé prerušenie tehotenstva preto, lebo tehotnosť ohrozovala život tehotnej ženy, je táto jeho činnosť beztrestná. Vec sa z právneho hľadiska tak posudzuje, že lekár prerušením tehotenstva zamýšľal zachrániť život ženy a nie vypudiť plod, takže v takomto prípade je vypudenie plodu iba prostriedkom na zachránenie života ženy. Nemôže sa preto jednať o úmyselné vypudenie plodu podľa už zmienených §§⁶⁶.

Počas existencie Slovenskej republiky vojnového obdobia nebol tento zjavný výkladový spor vyriešený. Vzhľadom na fakt, že stanovisko ministerstva bolo zaslané priamo Spolku lekárov Slovenského štátu (teda vrcholnej stavovskej organizácii lekárov na Slovensku), možno predpokladať, že v praxi sa postupovalo podľa výkladu zo strany ministerstva. Toto konštatovanie však nie je možné podložiť žiadanými relevantnými dobovými dokumentmi, a zostáva teda len nedokázanou domnienkou.

ZÁVER

Zavedenie propopulačných opatrení, ochranu plodu a tehotenstva nevynímajúc, počas existencie Slovenskej republiky vojnového obdobia možno považovať za pozitívny krok majúci za cieľ postupné zlepšovanie sociálneho postavenia obyvateľstva. (Hoci o vhodnosti niektorých propopulačných opatrení je možné z pozície súčasného náhľadu pochybovať, predsa len v dôsledku týchto opatrení ako celku došlo aspoň k čiastočnému zlepšeniu stavu pôrodnosti). Propopulačné opatrenia boli len jedným z množstva pozitívnych zmien, ktoré pre slovenské obyvateľstvo predstavitelia vládnej moci daného obdobia urobili. Okrem ochrany plodu a tehotenstva, zavedenia prídavkov na deti robotníkov boli zavedené aj napríklad sociálne dávky starým a chudobným, drahotné prídavky či valorizácia miezd. Životná úroveň obyvateľstva Slovenskej republiky vojnového obdobia sa udržovala na výrazne lepšej úrovni ako tomu bolo v iných stredo európskych štátoch, o štátoch okupovaných nehoovoriac⁶⁷. Pomerne štedrá sociálna politika predstaviteľov slovenskej vládnej moci bola okrem iného aj dôsledkom vojnovnej konjunktúry, prosperity poľnohospodárstva a relatívnej nenarušenosti slovenského hospodárskeho života udalosťami druhej svetovej vojny.

JUDr. PhDr. Róbert Jáger, PhD.

Katedra dejín práva

Právnická fakulta Trnavskej Univerzity

robert.jager@centrum.sk

65) Pozri bližšie: list Ministerstva pravosúdia adresovanému Spolku lekárov Slovenského štátu o vykladaní zákona o ochrane plodu zo dňa 2.7.1941. SNA fond ÚPV, škatuľa č. 157, 57/41.

66) Pozri bližšie: list Ministerstva pravosúdia adresovanému Spolku lekárov Slovenského štátu o vykladaní zákona o ochrane plodu zo dňa 2.7.1941. SNA fond ÚPV, škatuľa č. 157, 57/41.

67) Zachovalo sa nám viacero správ o tom, že diplomati zo západnej Európy (Nemecko nevynímajúc) považovali za veľkú česť cestovať na Slovensko, lebo si tu mohli okrem iného nakúpiť tovary v ostatných vojnov postihnutých krajinách takmer neznámych – káva, čokoláda, tabak. Pozri bližšie: KOVÁČ, D. a kol. *Kronika Slovenska II- Slovensko v dvadsiatom storočí*, Bratislava, 1999, s. 270.

LITERATÚRA

- 1) BABOR, J. Eugenika a encyklika Casti connubii Pia XI. In: *Pamätnica III. kongresu slovanských katolíckych akademikov a seniorov v Bratislave 1931*. Bratislava, 1931 (str. 125-127).
- 2) BEŇA, J. - GÁBRIŠ, T., *Dejiny práva na území Slovenska I (do roku 1918)*. Bratislava: PrF UK, 2008. ISBN 978-80-7160-257-6.
- 3) BEŇKO, J. a kol. *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II*. Bratislava: Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1998, 524 s. ISBN 80-88878-48-9.
- 4) BIANCHI, L. a kol. *Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu II. 1918 – 1945*. Bratislava: SAV, 1973.
- 5) BIRNSTEIN, U. a kol. *Kronika kresťanství*. Praha: Fortuna print, 1998, 462 s. ISBN80-86144-23-2.
- 6) BUKOVINA, J. C. Slovenský robotník v SR. In: ŠPRINC, M. *Slovenská republika 1939 – 1949*. Scranton (PA): Obrana Press, 1949. (str. 147-161).
- 7) FALISOVÁ, A. Medzivojnové Slovensko z pohľadu zdravotného a sociálneho. In: ZEMKO, M. - BYSTRICKÝ, V. (eds). *Slovensko v Československu (1918-1939)*. Bratislava: VEDA, 2004, 688 s. ISBN 80-224-0795-X.
- 8) GÁBRIŠ, T. *Právo a dejiny – Právno-historická propedeutika*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2012, 387 s. ISBN 978-83-7490-490-2.
- 9) GOTZ, A. *Hitlerův národní stát*. Praha: Argo. 2007. 358 s.
- 10) CHURA, A. J. *Slovensko bez dorastu?* Bratislava: vlastným nákladom autora. 1936.
- 11) JÁGER, R. - JANIGOVÁ, E. *Vývoj právnej úpravy poskytovania sociálnej pomoci na území Slovenska (od najstarších čias do roku 1939)*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2013, 182 s. ISBN 978-80-557-0522-4.
- 12) KOHOUT, J. Umelé prerušenie tehotenstvi z lečebných dôvodů vzhľadom k rozhodnutí nejvyššieho soudu ze dne 30. prosince 1930. In: *Praktický lékař*. 1932, č. 1.
- 13) KOVÁČ, D. a kol. *Kronika Slovenska II. – Slovensko v dvadsiatom storočí*. Bratislava: Fortuna Print a Adox, 1998, 616 s. ISBN 80-7153-174-X.
- 14) LACLÁVIKOVÁ, M. Formovanie pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia na našom území začiatkom 20. storočia. In: MOSNÝ, P. et al. *Právno-historická realita sociálnej doktríny 20. storočia*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2013, 329 s. (str.67-126). ISBN 978-83-7490-587-9.
- 15) LIPTÁK, L. Život na Slovensku v medzivojnovom období. In: ZEMKO, M. - BYSTRICKÝ, V. (eds). *Slovensko v Československu (1918 – 1939)*. Bratislava: VEDA, 2004, 688 s. ISBN 80-224-0795-X.
- 16) LETZ, R., *Slovenské dejiny V. (1938-1945)*. Bratislava: Literárne informačné centrum. 2012.352 s. ISBN 978-80-8119-055-1.
- 17) MILOTA, A. - NOŽIČKA, J. *Trestné zákony zeme slovenskej a podkarpatskoruskej*, Kroměříž, 1931.
- 18) MOSNÝ, P. - HUBENÁK, L. *Dejiny štátu a práva na Slovensku*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2005, 362 s. ISBN 80-7097-600-4.
- 19) MOSNÝ, P. *Východiská sociálnej doktríny Slovenskej republiky 1949-1945*. In: MOSNÝ, P. et al. *Právno-historická realita sociálnej doktríny 20. storočia*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2013, 329 s. ISBN 978-83-7490-587-9.
- 20) PELC, H. Stanovisko lekárske a sociálne zdravotní k otázke umělého prerušení tehotenstvi a ochraně před početím. In: *Praktický lékař*. 1930, č. 8 (str. 288-289).
- 21) POLAKOVIČ, Š. K základom Slovenského štátu. In: *Filozofické eseje*. Bratislava: Matica Slovenská, 1939.
- 22) POLAKOVIČ, Š. *Slovenský národný socializmus – Ideové poznámky*. Bratislava: Matica Slovenská, 1941.
- 23) RÁKOSNÍK, J. *Odvracená tvář meziválečné prosperity (Nezaměstnanost v Československu v letech 1918-1938)*. Praha: Karolinum, 2008. 461 s.
- 24) SIVÁK, F. a kol. *Slovenské a české dejiny štátu a práva v rokoch 1918 – 1945*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 1996.
- 25) STODOLA, E. *Štatistika Slovenska*. Turčiansky Sv. Martin: vlastným nákladom autora. 1912. 158 s.
- 26) ŠPAŇÁR, J. – HRABOVSKÝ, J. *Latinsko/Slovenský – Slovensko/Latinský slovník*, Bratislava: SPN. 1998, 1222 s. ISBN 80-08-02816-5.
- 27) ŠAFÁR, F. *Právny vývoj sociálneho poistenia na Slovensku*. In: *Právny obzor*, č. 23, 1940, (str. 52-46).
- 28) ŠOŠKOVÁ, I. Zákon o osvojení z roku 1928 - jednotná právna úprava inštitútu osvojenia v medzivojnovom Československu. In: FRYDEK, M. -TAUCHEN, j. (eds). *Poceta Karlu Schellemu k 60. narodeninám: sborník k životnímu jubileu*. Brno: Nakladatelství KEY Publishing, 2012, (str. 595-603). ISBN 978-80-7418-144-3.
- 29) ŠVECOVÁ, A. Starostlivosť o sociálne slabé minority na Slovensku v období I. ČSR. In: MOSNÝ, P. et al. *Právno-historická realita sociálnej doktríny 20. storočia*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2013, 329 s. (str.157-206). ISBN 978-83-7490-587-9.
- 30) TUROŠÍK, M. *Roman Law*. Banská Bystrica: UMB, 2013. 115 s. ISBN 978-80-557-0556-9.

SPOLOČENSKÁ ZMLUVA A STANOVY - ZAKLADATEĽSKÉ DOKUMENTY OBCHODNÝCH SPOLOČNOSTÍ

MEMORANDUM OF ASSOCIATION AND ARTICLES - FOUNDING DOCUMENTS OF COMPANIES

Adriána Palajová

ABSTRAKT

Štúdia pojednáva o zakladateľských dokumentoch troch právnych foriem obchodných spoločností (verejnej obchodnej spoločnosti, spoločnosti s ručením obmedzeným, akciovej spoločnosti) primárne v slovenskej úprave, v staršej a aktuálnej českej úprave. Pozornosť je zameraná taktiež na reguláciu týchto dokumentov a vzťahy na ich báze vznikajúce v právnom poriadku prvej Československej republiky, či z pohľadu autorov právnej vedy. Analýza predmetnej problematiky sa sústreďuje na význam, funkcie zakladateľských dokumentov obchodných spoločností, ich charakter ako zmlúv, obligatórne i fakultatívne náležitosti a formu. Snaží sa poukazovať na spoločný právny základ, ale aj odlišnosti posudzovanej úpravy a na základe toho poskytnúť možné riešenie úpravy zakladateľských dokumentov v podmienkach Slovenskej republiky.

Kľúčové slová:

obchodné spoločnosti, spoločenská zmluva, stanovy, obligatórne náležitosti, fakultatívne náležitosti, forma zmlúv, spoločníci.

ABSTRACT

The study explores the founding documents of three legal forms of companies (general partnership, limited liability company, joint stock company) in the Slovak legal system, and the older and current Czech legal systems. Attention is also focused on regulation of these documents and relations stemming from them in the legal system of the first Czechoslovak Republic, and from the perspective of authors in jurisprudence. The analysis of the above issues concentrates on the importance of the function of the founding documents of companies, their character as contracts, mandatory and optional elements and form. It attempts to highlight the common legal basis but also differences in the modifications under consideration, offering on this basis a possible solution to the treatment of founding documents in the Slovak Republic.

Key words: companies; memorandum of association; articles; mandatory particulars; optional particulars; form of contracts, partners.

1. SPOLOČENSKÁ ZMLUVA

Spoločenská zmluva predstavuje v praxi najčastejšie uzatváraný zakladateľský dokument aj vzhľadom na skutočnosť, že slovenský zákonodarca ju určuje ako podklad pre založenie troch právnych foriem obchodných spoločností. Jej právna úprava je obsiahnutá v konkrétnych ustanoveniach zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v platnom znení (ďalej aj ako „Obchodný zákonník“ alebo „OBZ“) o obchodných spoločnostiach a je precizovaná s ohľadom na charakter a zložitosť fungovania danej obchodnej spoločnosti, ktorá je ňou zakladaná.

Ako prvú reguluje Obchodný zákonník spoločenskú zmluvu verejnej obchodnej spoločnosti. Ide o personálnu spoločnosť, a tak v zmysle § 76 OBZ ju zakladajú aspoň 2 osoby. Vzhľadom na túto pluralitu spoločníkov je zakladateľským dokumentom verejnej obchodnej spoločnosti vždy spoločenská zmluva. Podľa Všeobecného obchodného zákonníka z roku 1863 sa vyžadovalo pre vznik verejnej obchodnej spoločnosti uzavretie spoločenskej zmluvy podľa čl. 85, odst. 2. A. Malovsky - Wenig (1947, s.189) zdôrazňuje, že táto zmluva bola perfektná, akonáhle sa spoločníci dohodli o jej podstatných bodoch, t.j. o druhu spoločenskej živnosti a o majetkových prostriedkoch spoločnosti. Obligatórne (podstatné) náležitosti¹ spoločenskej zmluvy pre túto právnu formu obchodnej spoločnosti vymedzuje § 78 ods. 1 OBZ a sú nimi:

- a) obchodné meno a sídlo spoločnosti;
- b) určenie spoločníkov uvedením názvu a sídla právnickej osoby alebo mena a bydliska fyzickej osoby;
- c) predmet podnikania spoločnosti.

Rovnaké náležitosti spoločenskej zmluvy verejnej obchodnej spoločnosti boli vyžadované v číselne zhodnom ustanovení aj predošlej českej právnej úpravy – Zákone č. 513/1991 Sb. Obchodní zákoník (ďalej ako „český Obchodný zákonník“ alebo „čObZ“). Nakoľko táto spoločnosť je osobná je podľa Z. Bartovej (In M. Patakyová a kol., 2012, s.273– 274) rozsah esenciálnych náležitostí spoločenskej zmluvy je minimálny. Zdôvodňuje to tým, že minimálnym počtom obligatórných náležitostí spoločenskej zmluvy a naopak značným množstvom dispozitívnych zákonných ustanovení pripúšťajúcich modifikáciu v spoločenskej zmluve sa verejná obchod-

ná spoločnosť vo všetkých právnych foriem obchodných spoločností najvýraznejšie vyznačuje zmluvnými prvkami. Aktuálnu českú úpravu spoločenskej zmluvy tejto obchodnej spoločnosti nachádzame v zákone č. 90/2012 Sb. o obchodných korporáciách (ďalej ako „Zákon o obchodných korporáciách“ alebo „ZOK“). Podľa § 98 ZOK obsahuje taktiež firmu² spoločnosti a určenie spoločníkov fyzických alebo právnických osôb, ale navyše zákonodarca pridáva povinnosť uviesť v spoločenskej zmluve verejnej obchodnej spoločnosti ako alternatívu za predmet podnikania údaj, že táto spoločnosť bola založená za účelom správy vlastného majetku. Treba podoznieť, že toto ustanovenie nadväzuje na východiskovú úpravu právnických osôb v zákone č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník (ďalej ako „nový český Občiansky zákonník“ alebo „NOBčZ“), ktorá v zmysle § 123 ods.1 stanovuje, že zakladateľské právne konanie určí aspoň názov, sídlo právnickej osoby, predmet činnosti aký má právnická osoba, štatutárny orgán a ako sa vytvára, ak to zákon nestanoví priamo. Určí tiež, kto sú prví členovia štatutárneho orgánu.

V poradí treťou Obchodným zákonníkom regulovanou je spoločenská zmluva spoločnosti s ručením obmedzeným, ktorej základné imanie podľa § 105 tvoria vopred určené vklady spoločníkov. Je to kapitálová spoločnosť a pripomíname, že zákonodarca umožňuje jej založenie spoločenskou zmluvou len viacerým osobám³ (minimálne 2 a maximálne 50). Vzhľadom k tomu M. Blaha (In M. Patakyová a kol., 2012, s. 325) považuje túto zmluvu za právny úkon sui generis, ktorý má zvyčajne vlastnosti minimálne dvojstranného, resp. viacstranného právneho úkonu. Pokiaľ ide o charakter spoločenskej zmluvy spoločnosti s ručením obmedzeným v právnej literatúre sa môžeme stretnúť názorom I. Feketeho (2004, s. 83-84), ktorý označuje spoločenskú zmluvu s.r.o. nasledujúcimi prívlastkami spolu s ich vymedzením ako zmluvu obchodnú, zakladateľskú, mnohostrannú, formálnu, pomenovanú (typizovanú), kauzálnu, konsenzuálnu, odplatnú, odvážnu, zámennú a ako zmluvu v prospech tretej osoby. Obligatórne náležitosti spoločenskej zmluvy spoločnosti s ručením obmedzeným sú stanovené v § 110 OBZ. Môžeme povedať, že prvé 3 náležitosti (písm. a) až c) § 110 ods. 1 OBZ) sa opakujú ako v prípade spoločenskej zmluvy verejnej obchodnej spoločnosti, ale nakoľko zákonodarca umožňuje založiť spoločnosť s ručením obmedzeným aj na nepodnikateľský účel, preto vyžaduje uviesť

- 1) I. Štenglová (In I. Štenglová a kol., 2013, s. 220) poznamenáva, že pojem **podstatné náležitosti (zložky)** zmluvy (essentialia negotii) žiadny právny predpis nedefinuje. Teória však obsahuje celú radu definícií tohto pojmu, ktoré sa čo do obsahu zásadne nelíšia. J. Dvořák (In K. Knapp, J. Švestka a kol. 2009, s.87) považuje za podstatné náležitosti také časti jej obsahu, ktoré ju charakterizujú, či ju právne identifikujú a zároveň dostatočne odlišujú (diferencujú) od iných zmlúv. K. Eliáš (In J. Bejček, K. Eliáš, P. Raban a kol., 2010, s.51) ohľadne podstatných náležitostí zmluvy uzatvára, že charakterizujú jednotlivé typy zmlúv a musia byť nutným obsahom oferty.
- 2) Česká úprava obchodného práva operuje s pojmom firma, ktorý v slovenskej úprave zodpovedá inštitútu obchodného mena.
- 3) Pokiaľ by spoločnosť s ručením obmedzeným zakladala 1 osoba, zakladateľským dokumentom je zakladateľská listina.

predmet činnosti takejto spoločnosti namiesto predmetu podnikania. Ďalšími obligatónnymi náležitosťami sú: d) výška základného imania a výška vkladu každého spoločníka a výška splatených vkladov pri založení spoločnosti včítane spôsobu a lehoty splácania vkladu, pokiaľ ide o nepeňažné vklady, aj ich predmet a určenie peňažnej sumy, v akej sa nepeňažný vklad započítava na vklad spoločníka, ku ktorému sa zaviazal;

- e) mená, bydliská, rodné čísla prvých konateľov spoločnosti a spôsob, akým konajú v mene spoločnosti; pri zahraničnej fyzickej osobe sa uvádza dátum narodenia, ak rodné číslo nebolo pridelené;
- f) mená, bydliská, rodné čísla členov dozornej rady, pokiaľ sa zriaďuje; pri zahraničnej fyzickej osobe sa uvádza dátum narodenia, ak rodné číslo nebolo pridelené;
- g) určenie správcu vkladov podľa § 60 ods. 1 OBZ;
- h) výšku rezervného fondu, ak spoločnosť vytvára rezervný fond pri svojom vzniku a výšku, do ktorej je spoločnosť povinná rezervný fond dopĺňať, a spôsob dopĺňania;
- i) výhody poskytnuté osobám podieľajúcim sa na založení spoločnosti alebo na činnostiach smerujúcich k nadobudnutiu oprávnenia na jej činnosť;
- j) predpokladané náklady spoločnosti súvisiace so založením a vznikom spoločnosti;
- k) ďalšie údaje, ak tak ustanovuje zákon.

Aj český Obchodný zákonník v rovnakom ustanovení pojednával o obligatónnych náležitosťach⁴ spoločenskej zmluvy spoločnosti s ručením obmedzeným. Vo svojej podstate išlo o rovnaké náležitosti, ale na rozdiel od slovenskej úpravy bol stručnejší a nekonkretizoval napr. výšku splatených vkladov pri založení spoločnosti ani údaje o nepeňažných vkladoch, či údaje o konateľoch alebo členoch dozornej rady, ak by nimi boli zahraničné osoby. Dokonca vôbec nepožadoval uviesť údaje podľa písm. h), i), j) § 110 OBZ.

Právna literatúra sa zameriava aj na výklad úpravy niektorých obligatónnych náležitosť spoločenskej zmluvy s.r.o.. Napr. I. Štenglová poukazuje na to, že určenie správcu vkladov je teda v písm. g) ods. 1 § 110 čObZ upravená duplicitne, avšak jej výslovná úprava odstránila niektoré pochybnosti o tom, či nedostatok tejto náležitosti spôsobuje neplatnosť spoločenskej zmluvy. Diskutabilným je, či obligatónnou náležitosťou spoločenskej zmluvy je tiež dojednanie týkajúce sa rezervného fondu v rozsahu upravenom v § 124 čObZ. Napriek odlišnej praxi registrových súdov sa prikláňa I.

Štenglová k názoru, že dojednanie o rezervnom fonde nie je obligatónnou súčasťou spoločenskej zmluvy, lebo český Obchodný zákonník pre prípad, že príslušná úprava v spoločenskej zmluve nie je, rieši postupne vytvorenie a dopĺňanie rezervného fondu do všetkých potrebných podrobností. Napriek tomu táto autorka považuje za praktické dojednanie o rezervnom fonde do spoločenskej zmluvy začleniť. (I. Štenglová, S. Plíva, M. Tomsa, 2009, s.351) No a k niektorým podstatným náležitosťami spoločenskej zmluvy s.r.o. podáva výklad taktiež česká judikatúra. Napr. „Určenie prvých konateľov s.r.o. patrí medzi podstatné náležitosti spoločenskej zmluvy. Ak má dôjsť ku zníženiu počtu týchto konateľov, ak počet bol uvedený v spoločenskej zmluve, môže sa tak stať iba zmenou spoločenskej zmluvy. Pokiaľ spoločenská zmluva alebo zákon zverujú valnému zhromaždeniu rozhodovanie o zmenách spoločenskej zmluvy, môže sa tak stať spôsobom uvedeným v ustanovení § 127 ods. 4 obch. zák.“ (Rc 41/95) Pokiaľ ide o výšku vkladovej povinnosti spoločníka s.r.o.: „V prípade, že má byť vklad spoločníka do spoločnosti s.r.o. nepeňažný, musí byť v spoločenskej zmluve stanovená čiastka, ktorou sa predmet vkladu započítava na vklad spoločníka (§109 odst.3 čObZ). Ak je predmetom sporu povinnosť splatiť vklad, možno stanoviť cenu predmetu konania v zmysle položky 2 sadzovníka súdnych poplatkov, ktorý je prílohou zák. č. 549/1991 Sb., v novelizovanom znení.“ (OP 12/1995)

Aktuálne v podmienkach ČR upravená spoločenská zmluva s.r.o. §-fom 146 v Zákone o obchodných korporáciách, ktorý taktiež ako pri spoločenskej zmluve v.o.s nadväzuje na základné náležitosti zakladateľského konania určených § 123 ods.1 NOBčZ (viď pri predchádzajúca strana). B. Havel (In I. Štenglová a kol., 2013, s. 284) komentuje túto úpravu tým, že § 146 ZOK sčasti nahradzuje a sčasti dopĺňa požiadavky § 123 odst.1 NOBčZ, ale v niektorých prípadoch sú tieto požiadavky duplicitné. Spoločenská zmluva s.r.o. v zmysle § 146 ods. 1 ZOK musí obsahovať v zásade už uvedené náležitosti ako v Obchodnom zákonníku:

- a) firmu spoločnosti;
- b) predmet podnikania alebo činnosti spoločnosti;
- c) určenie spoločníkov uvedením mena a bydliska alebo sídla⁵;
- d) určenie druhu podielu každého spoločníka, práv a povinností s nimi spojených, aj spoločenská zmluva dovoľuje vznik rôznych druhov podielov;
- e) výšku vkladu alebo vkladov pripadajúcich na podiel alebo podiely;

4) Pokiaľ ide o určenie sídla I. Štenglová (In I. Štenglová, S. Plíva, M. Tomsa, 2009, s.349) uvádza, že v zakladateľskom dokumente tejto právnej formy postačovalo namiesto adresy sídla len uvedenie obce, kde je jej sídlo. Pri zápise do obchodného registra však musí ohlásiť plnú adresu svojho sídla.
5) Zákonodarca nerozlišil presne medzi spoločníkom fyzickou osobou a právnickou osobou tým, že pravdepodobne zabudol doplniť pre spoločníka právnickú osobu uviesť v spoločenskej zmluve požiadavku jej názvu.

- f) výšku základného kapitálu⁶;
- g) počet konateľov a spôsob ich konania za spoločnosť.

Zákonnodarca zdôrazňuje v § 146 ods. 2 ZOK, že spoločenská zmluva pri založení spoločnosti obsahuje taktiež:

- a) vkladovú povinnosť zakladateľov, vrátane lehoty pre jej splnenie;
- b) údaj o tom, koho zakladateľa určujú konateľom alebo konateľmi, popri prípade členmi iných orgánov spoločnosti, ktorí majú byť podľa tohto zákona volení valným zhromaždením;
- c) určenie správcu vkladov a
- d) pri nepeňažnom vklade jeho popis, jeho ocenenie, časť, ktorá sa započítava na emisný kurz a určenie osoby znalca, ktorý realizuje ocenenie nepeňažného vkladu.

V porovnaní so slovenskou úpravou predstavuje v súčasnej českej úprave novum to, že údaje podľa tohto ods. 2 umožňuje (nie nariaďuje) zákonnodarca po vzniku spoločnosti a po splnení vkladovej povinnosti zo spoločenskej zmluvy vypustiť. Z pohľadu B. Havla (In I. Štenglová a kol., 2013, s.285-286) tak nová úprava rozlišuje náležitosti spoločenskej zmluvy s.r.o., ktoré obsahuje táto zmluva po celú dobu trvania (viď §146 ods. 1 písm. a)-g) ZOK) a údaje pri založení s.r.o. (viď §146 ods. 2 písm. a)-d) ZOK). Navyše upozorňuje na § 146 odst.3 ZOK, podľa ktorého vypustenie vymedzených údajov nie je zmenou spoločenskej zmluvy. Pri pohľade do histórie, boli požiadavky zákonodarcu jednoduchšie. Obligatórnymi náležitosťami⁷ podľa §4 zákona č. 58/1906 o spoločnosti s obmedzeným ručením z roku 1906 (s jeho pôsobnosťou rozšírenou v roku 1920 i na Slovensko) boli len 4, a to firma a sídlo, predmet podniku, výška kmeňového kapitálu a čiastka kmeňového vkladu každého spoločníka. (A. Malovský - Wenig, 1947, s. 450) Tento zákon stanovoval vyhotovenie spoločenskej zmluvy aj s ustanovením jednatelů (konateľov) ako podmienky pre zápis spoločnosti s obmedzeným ručením do obchodného registra na obchodnom súde, v obvode ktorého mala svoje sídlo. Okrem toho, v prípadoch, kedy sa spoločnosť zaoberala železničným podnikaním, dopravou vystažovalcov, vydávaním záložných listov alebo bankovníctvom dlžných úpisov, sa vyžadovala štátna koncesia. (P. Jánošíková - V. Knoll, 2007, s.126 In A. Palajová, 2012, s.455) Spoločenská zmluva týchto spoločností musela byť štátne schválená. Kým spoločnosť s obmedzeným ručením nebola zapísaná, neexistovala ako subjekt práva. Osoby konajúce za spoločnosť s obmedzeným ručením pred jej zápisom

do obchodného registra ručili osobne a solidárne. (A. Palajová, 2012, s. 456)

K významu a zámerom spoločenskej zmluvy s.r.o. nachádzame v právnej literatúre viaceré názory. Pravdepodobne aj z nich český zákonnodarca vychádzal, keď sa rozhodol rozdeliť náležitosti tejto spoločenskej zmluvy v Zákone o obchodných korporáciách do spomínaných dvoch odsekov. M. Blaha (In M. Patakyová a kol., 2012, s. 325) uvádza, že cieľom spoločenskej zmluvy nie je len založenie spoločnosti, ale plní dôležitú funkciu pri úprave vnútorných vzťahov spoločnosti a jej fungovania. Rovnako aj autori komentára k českému Obchodnému zákonníku poukazujú na zameranie spoločenskej zmluvy s.r.o., ktorá vyjadruje vôľu zakladateľov zriadiť spoločnosť a usporiadať určitým spôsobom jej vnútorné vzťahy tak, aby sa v úprave rozhodovacích procesov odrážala pozícia jednotlivých zakladateľov spoločnosti a nevznikli prekážky plynulému výkonu činnosti spoločnosti. Podľa týchto autorov tak spoločenská zmluva plní jednak funkciu zriaďovaciu, ale tiež funkciu organizačnú. Jej obsah musí preto rešpektovať základné znaky danej formy obchodnej spoločnosti, ale súčasne odrážať i mnohokrát úplne špecifické vnútorné pomery, ktoré v spoločnosti vznikajú. (J. Pokorná – Z. Kovařík – Z. Čáp a kol., 2009, s.516) D. Hanes zdôrazňuje, že na rozdiel od zakladateľskej zmluvy akciovej spoločnosti, ktorá obligatórne vplynie do jej stanov ako trvalého vnútorného predpisu, spoločenská zmluva spoločnosti s ručením obmedzeným ostáva trvale právnym prostriedkom úpravy vzťahov v spoločnosti. Sama je právnym prostriedkom, ktorým sa v rámci zákona spravujú právne pomery v tejto spoločnosti. (D. Hanes, 1996, s.46) Predpokladáme, že vzhľadom na jej obsah B. Havel (In I. Štenglová a kol., 2013, s.285) považuje spoločenskú zmluvu s.r.o. za „chrbtový“ dokument spoločnosti. Avšak aktuálne v právnej úprave ČR sa nebráni tomu, aby jednotliví spoločníci urobili vedľajšie dojednania, ktoré budú zaväzovať len jej účastníkov, nie už ostatných spoločníkov či spoločnosť. Tieto dojednania možno prípadne prevádzať spolu s podielom s využitím niektorej cesie zmluvy podľa § 1895 a nasl. NOBČZ.

V rámci dispozitívnych ustanovení jednotlivých právnych foriem obchodných spoločností pripomíname, že Obchodný zákonník vytvoril ich zakladateľom priestor upraviť si v spoločenskej zmluve viaceré otázky inak ako ich vymedzuje. K fakultatívnym náležitosťam spoločenskej zmluvy je vhodné prezentovať pohľad autorov v právnej literatúre. Z. Bartová podáva aj exemplifikatívny výpočet fakultatívnych náležitostí spoločenskej zmluvy verejnej obchodnej spoločnosti. (In M. Patakyová a kol., 2012, s.273– 274) Špeciálne bývajú v spoločenskej

6) Základný kapitál je v slovenskej úprave základné imanie.

7) K ďalším náležitosťam spoločenskej zmluvy s.o.r. viac (A. Palajová, 2012, s. 456).

zmluve v.o.s. upravené napr. otázky významné pre právne postavenie spoločníkov (napr. lehota pre výpoveď účasti spoločníka v spoločnosti, prípustnosť dedenia podielu spoločníka, pravidla pre rozdelenie likvidačného zostatku a v dôsledku toho tiež stanovenie vyporiadačieho podielu). Spoločenská zmluva môže obsahovať i dojednanie o ďalších spôsoboch zrušenia spoločnosti okrem tých, ktoré zákon výslovne stanovil (viď §88 ods. 1 čObZ). S ohľadom na tú úpravu niektorých dôležitých otázok Obchodný zákonník opomína, doporučuje sa preto, aby im bola venovaná pozornosť v spoločenskej zmluve, pretože tu zákon neposkytuje potrebnú oporu. Ide predovšetkým o úpravu povinnosti spoločníkov osobne sa zúčastniť na podnikaní spoločnosti a stanovenie pravidiel pre túto účasť, o úpravu spôsobu schvaľovania ročnej účtovnej závierky a rozhodovanie o tom, či spoločníci budú povinní poskytnúť spoločnosti časť svojho podielu na zisku späť spoločnosti a aká veľká táto časť bude, o úpravu výšky podielu spoločníkov na spoločnosti a o spôsobe rozhodovania o zrušení spoločnosti. V tejto kategórii dojednania spoločenskej zmluvy môže byť určený i spôsob ustanovenia a odvolania prokuristu. (J. Pokorná – Z. Kovařík – Z. Čáp a kol., 2009, s.428) I. Štenglová (In I. Štenglová a kol., 2013, s. 221-222) uvádza, že ostatné (fakultatívne náležitosti) určujú po vzájomnej dohode spoločníci. Zákon o obchodných korporáciách však zaradenie niektorých ďalších náležitostí sám predvída, resp. upravuje, i keď ich zaradenie nepredpisuje (napr. § 99 odst. 2 ZOK, § 99 odst.3 ZOK, ...) a dokonca s niektorými možnosťami odchyľnej úpravy v spoločenskej zmluve počítá Zákon o obchodných korporáciách i v rámci všeobecnej úpravy obchodných spoločností (napr. § 36 odst. 2, 4- vyporiadací podiel). Okrem náležitostí predpísaných, či predvidaných Zákonom o obchodných korporáciách alebo novým českým Občianskym zákonníkom je možné do spoločenskej zmluvy začleniť i ďalšie náležitosti podľa individuálnych potrieb konkrétnej spoločnosti (napr. prevzatie vkladovej povinnosti a pri nepeňažnom vklade si vyžiada začlenenie ocenenia takéhoto vkladu). Podobne poznamenávali k spoločenskej zmluve s.r.o. aj autori komentára k českému Obchodnému zákonníku, že mohla obsahovať i úpravu náležitostí, ktoré síce neuvádzal, ale sú pre činnosť spoločnosti dôležité, napr. ekonomické otázky. Táto úprava v zmluve nesmela odporovať kogentným ustanoveniam Obchodného zákonníka ani iným právnym predpisom. (J. Pokorná – Z. Kovařík – Z. Čáp a kol., 2009, s.519) Stanoviská autorov právnej literatúry uzatvárame odporúčaním I. Pelikánovej (2004, s. 406), ktorá na margo náležitostí predošlej českej úpravy spoločenskej zmluvy v.o.s. nabádala, aby mala bohatší obsah ako v § 78 čObZ, lebo by sa tak predchádzalo prípadným sporom. Na druhej strane zas uvažovala o jednomyselnosti na každú zmenu, pokiaľ nebolo upravené zmluvou

väčšinové rozhodovanie alebo neustanovil niečo iné český Obchodný zákonník. Pravidlá fungovania v.o.s. sa tak mohli stať dosť rigidné, preto konkrétna zmluva by mala nájsť vhodnú mieru vyváženej dostatočnej právnej istoty a na druhej strane nezáväzujúcu pružnosť.

Podľa § 57 OBZ o Založení spoločnosti sa vyžaduje, aby spoločnosť zakladaná spoločenskou zmluvou bola podpísaná všetkými zakladateľmi, pričom pravosť ich podpisov musí byť úradne overená. Základným ustanovením určujúcim formu spoločenskej zmluvy v Obchodnom zákonníku je § 63 OBZ, v zmysle ktorého právne úkony okrem iných týkajúce sa založenia spoločnosti musia mať písomnú formu, teda aj spoločenská zmluva. Nesmieme zabudnúť pripomenúť, že pre založenie s.r.o. bolo stanovené špecifikum - zákonom č. 246/2012 Z.z. bol do Obchodného zákonníka doplnený nový §105b. Určuje, že osoba, ktorá má daňový nedoplatok alebo nedoplatok na cle (doplnený zákonom č. 440/2012 Z.z.) nemôže založiť spoločnosť s ručením obmedzeným. Zakladateľ spoločnosti požiada správcu o vydanie súhlasu za účelom založenia tejto právnej formy spoločnosti. (A. Palajová In A. Palajová - Z. Poláček Tureková, 2013, s.144)⁸ Český Obchodný zákonník mal totožné nároky na formu a podpisovanie spoločenskej zmluvy vychádzajúc z historicky rovnakého právneho základu. Pozoruhodné je, že podľa Všeobecného obchodného zákonníka z roku 1863 pre spoločenskú zmluvu v.o.s. nebola predpísaná určitá forma. Mohla teda byť uzatvorená tiež mlčky konkludentnými činmi, najmä tým spôsobom, že dve alebo viac osôb začne pod spoločnou firmou prevádzkovať obchodnú živnosť, napr. viac dedičov kupca vedie ďalej poručiťelov obchodný podnik pod jeho firmou. V tomto prípade splyvalo uzatvorenie spoločenskej zmluvy so vznikom verejnej spoločnosti ako právneho subjektu, podobne ako pri dare ručnom darovacia zmluva s tradíciou. Ak nespadlo uzatvorenie spoločenskej zmluvy v jedno so vznikom spoločnosti ako subjektu práva, vznikali zo spoločenskej zmluvy len práva a záväzky spoločníkov navzájom proti sebe (napr. záväzky ku vkladom). A. Malovský - Wenig (1947, s.189) Avšak aj nový český Občiansky zákonník v § 123 odst.2 určuje, že pre zakladateľské právne konanie právnickej osoby sa vyžaduje písomná forma a nadväzujú na nej pre spoločenskú zmluvu v.o.s. postačí jednoduchá písomná forma, keďže §8 ods.1 Zákona o obchodných korporáciách nepredpisuje pre v.o.s. žiadnu odchyľku. Naproti tomu pre spoločenskú zmluvu kapitálovej spoločnosti (spoločnosti s ručením obmedzeným) stanovuje formu verejnej listiny. Predpokladáme, že pre zákonodarcu mohla byť vzorom aj úprava z obdobia prvej Československej republiky (Zákon č. 58/1906 r.z. o s.o.r.), kedy sa primárne na vznik spoločnosti s ručením obmedzeným vyžadovalo uzatvorenie spoločenskej zmluvy v notárskej

8) Viac k súhlasu správcu dane so založením s.r.o. tamtiež na s. 144-145.

forme. (A. Malovský - Wenig, 1947, s. 450) Z teoretického pohľadu prezentujeme názor I. Pelikánovej (2004, s. 405), ktorá poukazuje na to, že ak by nebola dodržaná písomná forma s overenými podpismi pri spoločenskej zmluve v.o.s., mohlo vzniknúť len združenie bez právnej subjektivity podľa § 829 českého Občianskeho zákonníka, pre ktoré nebola predpísaná písomná forma. Fakticky pôsobiacu spoločnosť bolo preto možné považovať za združenie podľa Občianskeho zákonníka, ak vôľa strán k nemu smerovala, i keď nebola prevedená žiadna formalizácia takého vzťahu. Ak by bol obchodný register zapísal takúto spoločnosť, tak bolo nutné aplikovať § 68a čObZ. Nakoľko hodnotíme formu, tak I. Štenglová (In I. Štenglová, S. Plíva, M. Tomsa, 2009, s.349) konštatuje, že spoločenská zmluva i zakladateľská listina s.r.o. museli mať podľa staršej úpravy formu notárskej zápisnice, lebo nedostatok tejto formy spôsoboval neplatnosť zmluvy podľa § 40 ods.1 českého Občianskeho zákonníka.

2. STANOVY

Stanovy sú osobitým zakladateľským dokumentom určeným slovenským zákonodarcom primárne pre akciovú spoločnosť. Avšak o stanovách nájdeme ustanovenie aj v úprave spoločnosti s ručením obmedzeným. Hoc ide o akýsi doplňujúci zakladateľský dokument, pre tieto spoločnosti majú odlišný význam a poslanie.

Obchodný zákonník sa zmieňuje prvýkrát o stanovách spoločnosti s ručením obmedzeným, a to v § 110 ods. 2 ako jedinom pre s.r.o.: „Spoločenská zmluva môže určiť, že spoločnosť vydá stanovy, ktoré upravia vnútornú organizáciu spoločnosti a podrobnejšie niektoré záležitosti obsiahnuté v spoločenskej zmluve.“ Aj český Obchodný zákonník zahŕňal rovnaké ustanovenie. V aktuálnej českej úprave Zákona o obchodných korporáciách nenájdeme v rámci úpravy s.r.o. podobné ustanovenie o stanovách. Tie zákonodarca spomína iba v § 3 ods. 3 ZOK a to tak, že spoločenskou zmluvou sa podľa tejto hlavy (Hlavy I) a Hlavy IV (Spoločnosť s ručením obmedzeným) rozumejú i stanovy a zakladateľská listina. To komentujú R. Salajka a P. Novotný (www.epravo.cz, 28.7.2014) ako zásadnú zmenu v Zákone o obchodných korporáciách, ktorá spočíva v spojení inštitútu spoločenskej zmluvy (v zmysle úpravy účinnej do 1.1.2014) s inštitútom stanov. Z uvedeného ustanovenia tak vyplýva, že tam, kde sa v staršej úprave bežne používalo už pomerne zaužívaná formulácia „aj neurčuje spoločenská zmluva alebo stanovy inak“, je po novom používaná striedmejšia formulácia „ak neurčuje spoločenská zmluva inak“. Pokiaľ ide o názory autorov právnej vedy na stanovy s.r.o. v zmysle staršej právnej konštrukcie ako uvádza J. Husár (In J. Suchoža a kol., 2007, s.270) stanovy spoloč-

ností s ručením obmedzeným sa vydávajú za účelom precizácie organizačnej štruktúry spoločnosti a niektorých záležitostí obsiahnutých v spoločenskej zmluve. O tom, či spoločnosť vydá stanovy, sa musia spoločníci dohodnúť v spoločenskej zmluve. Rozhodnúť o vydaní stanov spoločnosti – v prípade, ak vydanie stanov nie je dohodnuté v spoločenskej zmluve- nemôže ani valné zhromaždenie spoločnosti ani konateľ spoločnosti. Stanovy nemôžu byť svojím obsahom v rozpore so spoločenskou zmluvou. Ak spoločnosť vydá stanovy, tieto sa prikladajú k návrhu na zápis do obchodného registra. Podobne sa ku charakteru stanov s.r.o. a ich nevyužívaniu vyjadrovali v českej literatúre s tým, že zákon umožňoval spoločnosti oddeliť obe funkcie a vydať stanovy, ktoré majú výhradne organizačný charakter. Táto dispozícia však zostávala v mnohých spoločnostiach nevyužitá pre nedôslednosť právnej úpravy, ktorá v niektorých prípadoch neumožňovala úpravu v stanovách, jednak pre zložitost' prelinania obidvoch sústav pravidiel pre vnútorné pomery spoločnosti. Vzhľadom na uvedené pripomíname, že stanovy predstavujú fakultatívny zakladateľský dokument pre spoločnosť s ručením obmedzeným. (J. Pokorná – Z. Kovařík – Z. Čáp a kol., 2009, s.519-520) Staršia právna úprava s.r.o. v Rakúsku (zákon č. 58/1906 o s.r.o.) a v Nemecku (zákon o spoločnostiach s ručením obmedzeným z roku 1892) podľa D. Hanesa (1996, s. 69) nepoznala inštitút stanov a obsahovala len úpravu spoločenskej zmluvy, preto sa vo vtedajšej odbornej literatúre nestretávame s úvahami o stanovách a ani s nejakým rozborom ich problematiky. Dokonca sa v nemeckej praxi a v literatúre na pomenovanie spoločenskej zmluvy začalo ako synonymum používať označenie „stanovy“ (Satzung) alebo „statút“ (Statut).

Druhým zakladateľským dokumentom akciovej spoločnosti upraveným Obchodným zákonníkom sú stanovy. V právnej literatúre sa viacerí autori venujú ich charakteru, či porovnaniu so spoločenskou zmluvou iných právnych foriem obchodných spoločností. J. Dědič (2012, s. 68) hodnotí stanovy ako jeden z najdôležitejších právnych dokumentov akciovej spoločnosti. Ide o spoločenskú zmluvu, zmluvu sui generis, ako vyplýva aj z judikátov Najvyššieho súdu ČR (napr. sp. zn. 29 Odo 701/2004 zo dňa 27.4.2005 a sp. zn. 29 Odo 146/2003 zo dňa 21.8.2003), ktorá sa mení rozhodnutím valného zhromaždenia (jediného akcionára), rozhodnutím predstavenstva spoločnosti alebo na základe iných právnych skutočností. K tejto zmluve sa pripúta nadobudnutím akcií. Stanovy plnia ako uvádza J. Dědič spolu so zakladateľskou zmluvou alebo zakladateľskou listinou funkciu spoločenskej zmluvy u ostatných obchodných spoločností, keďže jej obsahom je úprava vnútorných pomerov a fungovania spoločnosti vrátane úpravy práva a povinností akcionárov. Stanovami možno zaväzovať spoločnosť, jej akcionárov a členov jej orgánov a v rozsahu stanovenom Obchodným zákonníkom i zamestnancov spoločnosti. T. Dvořák (2005, s.78) zas

uvažuje, že stanovy akciovej spoločnosti sú čo do právneho i faktického významu nepomerne dôležitejšie ako zakladateľský dokument. Sú základným dokumentom v živote každej a.s., s istou „nadsázkou“ ich T. Dvořák (2005, s.82) označuje za „ústavu a.s.“, za dokument zásadnej povahy. Rovnako ako pri tvorbe zakladateľského dokumentu je potrebné pri tvorbe stanov postupovať obozretne, s patričnou znalosťou veci, či možno ešte s väčšou obozretnosťou ako pri zakladateľskom dokumente. Zatiaľ čo význam zakladateľského dokumentu sa vyčerpáva vznikom spoločnosti, stanovy majú pre a.s. zásadný význam po celú dobu jej existencie. Zmluvnú povahu stanov, ale aj ďalších vnútorných normatívnych aktov potvrdil aj Európsky súdny dvor. Z. Bartová ako E. Hajnišová (2008, s.130-134) poukazujú na rozsudok ESD zo dňa 10.03.1992 vo veci C-214/89, Powel Duffryn plc v. Wolfgang Petereit, ktorý podľa nich vyriešil pochybnosti ohľadom záväznosti stanov vo vzťahu k akcionárom akciovej spoločnosti, ktorí sa na jej založení nepodielali a teda nemali vplyv na obsah stanov. Potvrdil zmluvnú povahu stanov a ich záväznosť pre všetkých akcionárov, a to aj v prípade, že tým do spoločnosti vstúpia, prípadne v nej zostávajú a mali možnosť sa s týmito rozhodnutiami zoznámiť, dobrovoľne sa im podriaďujú a nemôžu namietat nič iné. (M. Patakyová a kol., 2010, s. 513 In P. Kubiček a kol., 2011, časť 2- diel 4- kap.2- s. 2) Z. Bartová a E. Hajnišová (ako sa zmienil aj J. Dědič viď vyššie) tak zhodne konštatujú, že vzhľadom na tento špecifický kontraktálny postup sú stanovy označované za zmluvu „sui generis“. Stanovy majú inak povahu konštitutívneho aktu, ktorým sa stávajú na základe rozhodnutia valného zhromaždenia, ktorej prislúcha dané oprávnenie k autonómnej úprave niektorých vnútorných vzťahov. (porovnaní odôvodnenie cit. Rozhodnutia Vážny 5118 z r. 1925 In T. Dvořák, 2005, s. 83). I. Štenglová (In I. Štenglová a kol., 2013, s. 434) uvádza, že vzhľadom k tomu, že Zákon o obchodných korporáciách na rozdiel od Obchodného zákonníka nepripúšťa založenie akciovej spoločnosti s verejnou ponukou akcií, nepripadá do úvahy dvojfázové založenie a.s. spočívajúce v spísaní zakladateľskej zmluvy a prijatie stanov na ustanovujúcom valnom zhromaždení, ale na založenie a.s. postačuje prijatie stanov, ktoré sú podľa judikatúry i doktríny zmluvou sui generis. Tomu zodpovedá i úprava v §125 odst. 1 NOBŽ, podľa ktorej zakladá viac zakladateľov právnickú osobu prijatím stanov alebo uzavretím inej zmluvy. Spisovanie spoločenskej zmluvy či listiny považuje I. Štenglová (In I. Štenglová a kol., 2013, s. 435) za nadbytočné i preto, že jej význam sa obmedzoval práve len na samotný akt založenia spoločnosti a všetky následné zmeny sa odohrávali práve v stanovách. Avšak podľa Všeobecného obchodného zákonníka z roku 1863 v skutočnosti tvorili stanovy akciovej spoločnosti ešte len s úpismi akcií dohromady spoločenskú zmluvu. (A. Malovský - Wenig, 1947, s. 263) Právom podľa K. Hermana - Otavského (1929, s. 214) uvádzal Wenig, že „... elementy zmluvného a kor-

poračného práva sa prelínajú tak tesne, zákonodarstvo, veda i judikatúra nevdokaj premiešane používajú názvy, hovoriac raz o stanovách, inak o spoločenskej zmluve“. (K. Herman - Otavský, 1929, s. 213-214).

Úprava stanov akciovej spoločnosti je zákonodarcom rozpracovanejšia. Je to dôsledok toho, že vnútorná štruktúra tejto spoločnosti a jej fungovanie v porovnaní s inými je komplikovanejšia a stanovy majú existenčný význam pre túto spoločnosť. Vzhľadom na príznačné kapitálový charakter tejto spoločnosti sú ich obligatónymi náležitosťami v zmysle § 173 OBZ:

- a) obchodné meno a sídlo spoločnosti;
- b) predmet podnikania (činnosti);
- c) výška základného imania a spôsob splácania akcií; príp. aj podmienená výška základného imania (§ 207 OBZ) alebo schválená výška základného imania, ak valné zhromaždenie poverilo predstavenstvo zvýšiť základné imanie (§ 210 OBZ);
- d) počet akcií, ich menovitá hodnota a podoba, ako aj určenie, či akcie znejú na meno alebo na doručiteľa, ak spoločnosť vydáva akcie v oboch formách, počet akcií na doručiteľa a počet akcií na meno, príp. uvedenie obmedzenia prevoditeľnosti akcií na meno;
- e) spôsob zvolávania valného zhromaždenia, jeho pôsobnosť a spôsob jeho rozhodovania;
- f) počet členov predstavenstva, dozornej rady alebo iných orgánov, ako aj vymedzenie ich pôsobnosti a spôsob rozhodovania;
- g) výška začiatočného rezervného fondu a výška, do ktorej je spoločnosť povinná ho dopĺňať a spôsob dopĺňania;
- h) spôsob rozdelenia zisku;
- i) dôsledky porušenia povinnosti splatiť včas upísané akcie;
- j) spôsob zvyšovania a znižovania základného imania a
- k) postup pri dopĺňaní a zmene stanov;
- l) ďalšie údaje, ak to ustanovuje zákon.

Český Obchodný zákonník obsahoval rovnako v § 173 obligatónne náležitosti stanov akciovej spoločnosti. V porovnaní so slovenským znením sa nám objavujú mierne odlišnosti a spresnenia v požiadavkách zákonodarcov. Slovenská úprava vyžaduje uviesť navyše v stanovách podľa písm. c) výšku základného imania v prípadoch zvýšenia základného imania predstavenstvom a podmieneného zvýšenia základného imania; podľa písm. d) uviesť obmedzenie prevoditeľnosti akcií na meno a v písm. g) aj výšku začiatočného rezervného fondu. Česká úprava zas požadovala uviesť okrem iných vyššie spomínaných aj v písm. e) počet hlasov spojených s jednou akciou a ak spoločnosť vydala akcie v rôznej menovitej hodnote tiež počet hlasov vzťahujúcich sa k tej ktorej výške menovitej hodnoty akcií; v písm. g) dĺž-

ku funkčného obdobia člena orgánu; v písm. i) nielen spôsob rozdelenia zisku, ale aj spôsob úhrady straty a v písm. k) spomína najmä možnosť znižovať základné imanie vzatím akcií z obehu losovaním. Historicky významná úprava Všeobecného obchodného zákonníka z roku 1863 podľa A. Malovského - Weniga neupravovala úpis akcií v rámci spoločenskej zmluvy, ale ako osobitný právny ústav (inštitút) a obmedzovala pojem spoločenskej zmluvy len na tzv. stanovy (čl. 208, odst. 2 obč.z.), ktoré podľa zákona mali obsahovať najmä všeobecné pravidlá o firme spoločnosti, predmete, sídle, prostriedkoch a kontrole podnikania spoločnosti, ďalej ustanovenia organizačného charakteru, neskôr ustanovenia o právach a povinnostiach spoločníkov (čl. 209 obč.z.). Aktuálna úprava stanov akciovej spoločnosti v Zákone o obchodných korporáciách je obsiahnutá v § 250 a nadväzuje na základné náležitosti zakladateľského konania určených v už spomínanom a citovanom § 123 ods.1 NObčZ. Môžeme zhodnotiť, že vo svojej podstate sú obligatórne náležitosti stanov rovnaké ako v slovenskom a českom Obchodnom zákonníku, resp. stmelené z obidvoch úprav, ale zjednodušené a prehľadne rozpísané do 2 skupín.

Podľa § 250 ods. 2 ZOK stanovy obsahujú:

- a) firmu a predmet podnikania alebo činnosti;
- b) výšku základného kapitálu;
- c) počet akcií, ich menovitú hodnotu, určenie či a koľko akcií bude znieť na meno alebo na majiteľa alebo či budú vydané ako zaknihované cenné papiere, popri prípade údaj o obmedzení prevoditeľnosti akcií, popri prípade údaj, či sú akcie imobilizované;
- d) ak majú byť vydané akcie rôznych druhov, ich názov a popis práv s nimi spojených;
- e) počet hlasov spojených s jednou akciou a spôsob hlasovania na valnom zhromaždení; ak majú byť vydané akcie s rôznou menovitou hodnotou, obsahujú stanovy taktiež počet hlasov vzťahujúcich sa k tej ktorej výške menovitej hodnoty akcií a celkový počet hlasov v spoločnosti;
- f) údaj o tom, ktorý zo systémov vnútornej štruktúry spoločnosti bol zvolený a pravidlá určenia počtu členov predstavenstva alebo dozornej rady;
- g) iné údaje, ak tak stanoví zákon.

Pri založení akciovej spoločnosti obsahujú jej stanovy v zmysle § 250 ods. 3 ZOK taktiež:

- a) údaje o tom, koľko akcií ktorý zakladateľ upisuje, za aký emisný kurz, spôsob a lehotu pre splácanie emisného kurzu a akým vkladom bude emisný kurz splatený;
- b) v akej výške musí byť splatený základný kapitál k okamihu vzniku spoločnosti;
- c) vtedy ak bude emisný kurz akcií plnený nepe-

- ňažnými vkladmi, meno vkladateľa, popis nepeňažných vkladov, ako i počet, menovitú hodnotu a druh akcií, ktoré sa za tento nepeňažný vklad vydajú, ich formu alebo údaj, že budú vydané ako zaknihované cenné papiere a určenie znalca, ktorý prevedie ocenenie nepeňažného vkladu;
- d) určenie ceny nepeňažných vkladov pri založení spoločnosti;
- e) aspoň približnú výšku nákladov, ktoré v súvislosti so založením spoločnosti vzniknú;
- f) údaj o tom, koho zakladatelia určujú členmi orgánov spoločnosti, ktorí majú byť podľa stanov volení valným zhromaždením;
- g) určenie správcu vkladov a
- h) vtedy, ak majú byť vydané akcie ako zaknihované cenné papiere, čísla majetkových účtov, na ktoré majú byť zaknihované akcie vydané.

V právnej úprave stanov akciovej spoločnosti (rovnako pri spoločenskej zmluve s.r.o.) zákonodarca rozdeľuje údaje obsiahnuté v stanovách a.s. na tie, ktoré obsahujú stanovy po celú dobu trvania (viď §250 odst.2 písm. a) - g) ZOK) a ďalšie pri založení a.s.(viď §250 odst.3 písm. a) - h) ZOK), na čo poukazuje aj I. Štenglová (In I. Štenglová a kol, 2013, s. 435-436). Ustanovenie § 250 ods. 4 ZOK poskytuje možnosť, nie povinnosť vypustiť zo stanov údaje nutné pre založenie a.s. potom, čo už nie sú pre ďalšie trvanie a.s. nevyhnutné. Pre vypustenie údajov nie je potrebné rozhodnutie valného zhromaždenia, môže o ňom rozhodnúť predstavenstvo.

Fakultatívne náležitosti stanov Obchodný zákonník dopĺňa v § 174 a uvádza, že stanovy podľa potreby takisto upravია:

- a) vydávanie rôznych druhov akcií, ich označenie, počet a práva s nimi spojené a
- b) pravidlá pre vydávanie dlhopisov podľa § 160 OBZ a práva s dlhopismi spojené.

Český Obchodný zákonník ešte zahrnul do § 174 aj pod písm. c) pravidlá pre zvýhodnené nadobúdanie akcií zamestnancami spoločnosti a pod písm. d) názov denníka, v ktorom predstavenstvo uverejní oznámenie podľa § 204 b ods. 4 alebo 4 čObZ, ak spoločnosť vydá poukážky na akcie, ktoré majú byť vymenené za akcie na meno. Podľa T. Dvořáka (2005, s. 86) sú fakultatívne náležitosti dvojakého druhu. Prvým druhom sú obvyklé, resp. pravidelné náležitosti stanov (naturalia negotii), na ktoré v súvislosti so stanovami Obchodný zákonník väčšinou pamätá dispozitívnym odkazom (napr. údaje uvedené v § 174 slovenského a českého Obchodného zákonníka). Druhým druhom sú náhodilé náležitosti stanov (accidentalia negotii), na ktoré ani Obchodný zákonník sám výslovne nepamätá (napr. poskytovanie osobitných sociálnych výhod zamestnancom spoločnosti nad rámec určený všeobecnými pracovnoprávnymi predpismi). Ten-

to autor podáva aj výpočet niektorých najvýznamnejších fakultatívnych náležitostí. E. Hajnišová k náležitostiam stanov poznamenáva, že stanovy samy o sebe nevyžadujú úradnú formu a svojim charakterom nie sú právnym predpisom. Ich obsah nie je možné ponechať na ľubovôľu spoločníkov, aby smerovali jasným zákonným zákazom. Stanovy akciovej spoločnosti určujú údaje, ktoré individualizujú spoločnosť od ostatných subjektov právnych vzťahov. Keďže sa stanovy považujú za zmluvu svojho druhu, môžu určiť sankcie súkromnoprávneho charakteru (napr. za nedodržanie podmienok splácania vkladov, resp. zmluvná pokuta). (E. Hajnišová, 2008, s. 130 – 134)

Význam stanov podľa Z. Bartovej (In P. Kubiček a kol., 2011, časť 2- diel 4- kap.2- s.2) spočíva práve v ich obsahu, nakoľko vzhľadom na predmet ich úpravy stanovy: charakterizujú spoločnosť ako právnickú osobu, upravujú majetkové otázky týkajúce sa spoločnosti, upravujú vlastnú organizačnú štruktúru akciovej spoločnosti, upravujú práva a povinnosti akcionárov, s čím je úzko spätá špecifikácia akcií, aké spoločenské práva sa s akciami spájajú, určenie objemu hlasovacích práv spojených s jednou akciou. E. Hajnišová (2008, s. 130-134) uvádza, že stanovy akciovej spoločnosti môžu konkretizovať právnú úpravu vtedy, ak to sama úprava priamo vyžaduje, v medziach dispozitívnej právnej úpravy môžu niektoré otázky upraviť odchyľne od právnej úpravy alebo môžu upraviť tie otázky, ktoré práva úprava neupravuje.

Obchodný zákonník vyžaduje pre stanovy v § 162 ods. 2 formu notárskej zápisnice o právnom úkone⁹, teda prísnejšiu ako písomnú formu pre zakladateľské dokumenty iných spoločností. Aj český Obchodný zákonník určoval zakladateľským dokumentom akciovej spoločnosti ako kapitálovej formu notárskeho zápisu, pričom reguláciu stanovil vo všeobecnom ustanovení obchodných spoločností (§57). To je opäť dôsledok zložitej štruktúry akciovej spoločnosti a jej náročnej právnej úpravy. Podľa §8 Zákona o obchodných korporáciách musia mať stanovy akciovej spoločnosti formu verejnej listiny, inak budú neplatné podľa §6 ZOK, pričom súd k tejto neplatnosti prihladne i bez návrhu. Aj v minulosti v zmysle ustanovení Všeobecného obchodného zákonníka bola spoločenská zmluva akciovej spoločnosti formálnym aktom a síce pre stanovy predpisoval zákon formu súdnej alebo notárskej listiny, na upísanie akcií postačovala jednoduchá písomná forma (čl. 208, odst. 2 a 3 obč. z.). (A. Malovský - Wenig, 1947, s. 263)

ZÁVER

So zakladateľskými dokumentmi obchodných spoločností je spojený vznik východiskových zmluvných vzťahov v obchodných spoločnostiach, a to medzi spoločníkmi alebo akcionármi. Tieto dokumenty predstavujú nielen zmluvný podklad pre kreovanie obchodných spoločností, ale aj istý rámec pre tvorbu ďalších zmluvných vzťahov v obchodných spoločnostiach v zmysle § 261 ods. 6 písm. a) OBZ. Obsahová stránka zakladateľských dokumentov je preto veľmi dôležitá a zakladatelia konkrétnej právnej formy obchodnej spoločnosti by z nášho pohľadu mali dbať na kvalitnú úpravu fakultatívnych náležitostí týchto dokumentov a čo najviac ich precizovať vzhľadom na individuálne potreby danej spoločnosti. Nemali by zabúdať aj na úpravu ekonomických otázok, ktorú Obchodný zákonník síce neobsahuje, a teda neklasifikuje ich ako obligatórnu súčasť zakladateľského dokumentu. Zmluvná povaha spoločenskej zmluvy a stanov (a.s. nie s.r.o.) zaväzuje všetkých spoločníkov, či akcionárov danej spoločnosti, t.j. nielen tých, ktorí spoločnosť zakladali, ale aj tých, ktorí do nej neskôr už počas jej existencie vstúpili.

Záverom by sme chceli prezentovať naše návrhy de lege ferenda pre právnú úpravu zakladateľských dokumentov obchodných spoločností v podmienkach slovenského právneho poriadku. Z nášho pohľadu sa nám naskytajú do budúcnosti dve možné riešenia. Prvým by bola spoločná (tzv. základná) úprava zakladateľského dokumentu pre všetky právne formy obchodných spoločností s významom obmedzeným len pre účely založenia a v právnej úprave jednotlivých právnych foriem obchodných spoločností by boli obsiahnuté ďalšie tzv. doplňujúce obligatórne náležitosti príznačné pre danú právnú formu. V podobnej štruktúre by bola vytvorená práva úprava stanov a.s. obchodných spoločností určených pre fungovanie po ich vzniku. Druhé riešenie právnej úpravy zakladateľských dokumentov obchodných spoločností by mohlo byť inšpirované novou českou právnou úpravou týchto dokumentov obsiahnutou v Zákone o obchodných korporáciách, ktorá rozlišuje náležitosti zakladateľského dokumentu konkrétnej právnej formy obchodnej spoločnosti uvedené v ňom po celú dobu trvania tejto spoločnosti a údaje potrebné pri jej založení s možnosťou ich vypustenia zo zakladateľského dokumentu, keď už nie sú pre ďalšie trvanie spoločnosti nevyhnutné a boli splnené vkladové povinnosti všetkých spoločníkov. Možno za úvahu by stálo inšpirovať sa do istej miery britskou úpravou a vytvoriť vzorové modely spoločenskej zmluvy, stanov a ďalších zakladateľských dokumentov, ktoré by predstavovali požadovaný štandard.

JUDr. Adriána Palajová

Katedra ekonómie, oceňovania, spoločenských vied a práva
Bankovní inštitút vysoká škola
zahraničná vysoká škola Banská Bystrica
adriana.palajova@gmail.com

9) Je to tzv. solemničná notárska zápisnica, ktorou notár zodpovedá za obsah úkonu a za jeho súlad s právnymi predpismi.

LITERATÚRA

- [1] Companies Act 2006 c. 46- Part 2- General- Section 8. Dostupné na: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/section/8>, [cit. 08.06.2014].
- [2] Companies Act 2006 c. 46- Part 3-Chapter 2- General- Section 18. Dostupné na: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/section/18>, [cit. 08.06.2014].
- [3] BIRDS, J. and MILES, R.- HILDYARD, R.- BOARDMAN, N. *Annotated Companies Legislation*, United States: Oxford University Press Inc., New York, 2010, 2608p. ISBN 978-0-19-959392-7. Dostupné na: http://books.google.sk/books?id=_axoi8SbD-TYC&printsec=frontcover&dq=Annotated+Companies+Legislation&hl=sk&sa=X&ei=LL2dU_qkHl-OH0AWdzlEg&ved=0CB8Q6AEwAA#v=onepage&q=Annotated%20Companies%20Legislation&f=false, [cit. 10.06.2014].
- [4] DĚDÍČ J. a kol. *Akciové společnosti*. 7. prepracované vyd. Praha: C.H.Beck, 2012. 676s. ISBN 978-80-7400-404-9.
- [5] DVOŘÁK, T. *Akciová společnost a Evropská společnost*. Praha: ASPI, a.s. 2005, 1014 s. ISBN 80-7357-120-X.
- [6] HAJNIŠOVÁ, E. *Stanovy ako determinant vnútorného života akciovej spoločnosti*. In *Obchodné spoločnosti*. Aktuálne otázky a problémy. Plzeň: Aleš Čenek, s.r.o., 2008, 304s. ISBN 978- 80- 7380-157-1.
- [7] HANES, D. *Spoločnosť s ručením obmedzeným*. Druhé prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 1996, 261s. ISBN 80-88715-24-5.
- [8] HERMANN-OTAVSKÝ, K. *Všeobecní zákonník obchodní a pozdější normy obchodního práva v zemích historických*. Díl I. 1.vyd. Praha: Československý Kompas. 1929, 1811 s. ISBN [neuveďený].
- [9] FEKETE, I. *Spoločnosť s ručením obmedzeným*. Bratislava: EPOS, 2004. 688s. ISBN 80-8057-584-3.
- [10] KUBÍČEK, P. a kol. *A.s.- zodpovedne, strategicky, efektívne: praktické rady a typy pre vrcholový manažment akciovej spoločnosti* (ročné predplatné), Bratislava: Verlag Dashöfer, ISSN 1337-804X, 2008- 2013, 1790s.
- [11] MALOVSKÝ-WENIG, A. *Příručka obchodního práva*. 1.vyd. Praha: Československý Kompas, 1947, 510s. ISBN [neuveďený].
- [12] STAMP, M. and contributors: *Practical company law and corporate transactions*. third edition. London: Sweet & Maxwell, 2011, 723p. ISBN 978-0-414-04312-1. Dostupné na: http://books.google.sk/books?id=bFfi_geESYC&printsec=frontcover&dq=Practical+company+law+and+corporate+transactions&hl=sk&sa=X&ei=Wb6dU8WQDKqc0AXTuogYDg&ved=0CB8Q6AEwAA#v=onepage&q=Practical%20company%20law%20and%20corporate%20transactions&f=false, [cit. 12.06.2014].
- [13] PALAJOVÁ, A. *Vybrané zmluvné vzťahy v spoločnosti s obmedzeným ručením v právnom poriadku prvej Československej republiky*. In *Pocsta Doc. Karlu Schellemu k 60.narodeninám* (Sborník prací k životnímu jubileu). Brno: KEY Publishing s.r.o., 2012. ISBN 978-80-7418-144- 3. s.455-459.
- [14] PATAKYOVÁ, M. a kol. *Obchodný zákonník. Komentár*. 3. vydanie. Praha: C.H. Beck, 2012, 1219 s. ISBN 978-80-7400-314-1.
- [15] PELIKÁNOVÁ, I. *Komentář k Obchodnímu zákoníku*. 2 díl (§ 56-104e). Praha: ASPI Publishing, 2004, 576 s., ISBN 80-86395-99-5.
- [16] POKORNÁ, J. – KOVAŘÍK, Z. – ČÁP, Z. a kol. *Obchodní zákoník. Komentář*. I.díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, 1115 s., ISBN 978-80-7357-491-8.
- [17] SUCHOŽA, J. a kol. *Obchodný zákonník a súvisiace predpisy – Komentár*. 1.vyd. Bratislava: EUROUNION, 2007. 1023s. ISBN 978-80-88984-98-6.
- [18] ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. a kol. *Obchodní zákoník. Komentář*. 12. vyd. Praha : C. H. Beck, 2009. 1397 s. ISBN 978-80-7400-055-3.
- [19] ŠTENGLOVÁ I. a kol. *Zákon o obchodních korporacích. Velký komentář*. 1.vyd. Praha: C.H.Beck, 2013, 1008s. ISBN 978-80-7400-480-3.
- [20] <http://www.epravo.cz/top/clanky/spolecenska-smlova-u-sro-ve-svetle-zakona-o-obchodnich-korporacich-91638.html>, [cit. 28.07.2014].
- [21] Zákon č. 513/1991 Zb. *Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov*.
- [22] Zákon č. 513/1991 Sb. *Obchodní zákoník v platném znění*.
- [23] Zákon č. 89/2012 Sb. *Občanský zákoník*.
- [24] Zákon č. 90/2012 Sb. *o obchodních korporacích*